

واکاوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و

فارغ التحصیلان دانشگاه تهران: مطالعه‌ای پدیدارشناسانه

Exploring the experiences and strategies of conducting a desirable educational-vocational guidance from University of Tehran students and graduates' perspective: A phenomenological study

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۰۴، تاریخ دریافت نسخه نهایی: ۱۴۰۱/۱۰/۱۰، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۱۸

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

S.Yazdankhoo, (Ph.D student),
M.Dehghani, (Ph.D), & K.Salehi, (Ph.D)

Abstract

Aim: Educational-vocational guidance is a way in which the society need and individual needs are met, hence, undesirable outcomes of the higher education and labor market, can be the result of improper educational-vocational guidance. Therefore, the present study aimed to explore the experiences and strategies of a desirable educational-vocational guidance from University of Tehran students and graduates' perspective. **Method:** This study was conducted with qualitative approach using phenomenological method. Research data were collected by semi-structured interviews with nine dissatisfied students with their current academic major, 11 students with experience of changing majors, and five graduates having careers unrelated to their academic major who were selected by purposeful method and data analysis was based on the Colaizzi's seven-step process. **Results:** The strategies of conducting a desirable educational-vocational guidance were classified into 22 sub-themes and six general themes of education field, higher-education field, specialization field, family field, socio-political field, and vocational field. **Conclusion:** In general, according to this fact that the presented strategies in this study are stemmed from individuals' lived experiences of the challenges of the educational-vocational guidance, so it is recommended that these strategies in the form agenda should be provided to the schools and those involved in the educational-vocational guidance program, so that, to be applied according to the existing platform in the society.

Keywords: Phenomenology, Desirable educational-vocational guidance, Educational-vocational guidance

سوگل یزدان خو^۱، مرضیه دهقانی^۲ و کیوان صالحی^۳
چکیده

هدف: هدایت تحصیلی-شغلی در مسیری است که با پیمودن آن، نیازهای جامعه و نیازهای فردی برآورده می‌شود، بنابراین برون‌دادهای نامطلوب در نظام آموزش عالی و بازار کار، می‌تواند حاصل از هدایت تحصیلی-شغلی نادرست افراد باشد. لذا؛ پژوهش حاضر با هدف واکاوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه تهران بود. **روش:** این پژوهش با رویکرد کیفی به روش پدیدارشناسی انجام شد. داده‌های پژوهش با استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته با نه نفر از دانشجویان ناراضی از رشته فعلی، ۱۱ نفر از دانشجویان دارای تجربه تغییر رشته و پنج نفر از فارغ‌التحصیلان مشغول به کار غیرمرتبط با رشته تحصیلی خود که به شیوه هدفمند انتخاب شدند، جمع‌آوری و براساس راهبرد هفت مرحله‌ای کلایزی تحلیل شد. **یافته‌ها:** راهکارهای انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب، در ۲۲ زیرمضمون و شش مضمون کلی حیطه آموزش و پرورش، حیطه آموزش عالی، حیطه تخصصی، حیطه خانوادگی، حیطه سیاسی-اجتماعی و حیطه شغلی طبقه‌بندی شدند. **نتیجه‌گیری:** بطور کلی با توجه به آن که راهکارهای ارائه شده در پژوهش حاضر برخاسته از تجربیات افراد از چالش‌های هدایت تحصیلی-شغلی می‌باشد، لذا توصیه می‌شود این راهکارها در قالب یک دست‌اندرکار جمع‌بندی شده در اختیار مدارس و دست‌اندرکاران برنامه هدایت تحصیلی-شغلی قرار گیرد تا با توجه به بستر موجود در جامعه، بکار گرفته شوند.

کلید واژه‌ها: پدیدارشناسی، راهکار هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب، هدایت تحصیلی-شغلی

۱. دانشجوی دکترا علوم سلامت و کار اجتماعی، دانشگاه گریفیث، بریزبن، استرالیا.

۲. نویسنده مسئول: دانشیار گروه روش‌ها و برنامه‌های آموزشی و درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.

dehghani_m33@ut.ac.ir

۳. دانشیار گروه روش‌ها و برنامه‌های آموزشی و درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.

مقدمه

هر یک از مقاطع تحصیلی دانش‌آموزان از ویژگی‌های خاص خود برخوردار می‌باشند (موسوی، پیرانی و مؤمنی، ۱۳۹۹). اما دوره متوسطه به دلیل قرار گرفتن دانش‌آموزان در دوره نوجوانی، بازه زمانی‌ای که شکل‌گیری هویت از مهم‌ترین اتفاقات این دوره محسوب می‌شود و همچنین ویژگی‌های دانش‌آموزان در این دوره از نظر اهداف شخصی، انگیزه‌ها و نیاز به حضور در بافت اجتماعی تغییر می‌یابد، از اهمیتی ویژه‌ای برخوردار است (سیدزیک و چچو^۱، ۲۰۱۸؛ فایفر و برکمن^۲، ۲۰۱۸). همچنین، ورود به متوسطه دوم و انتخاب یک رشته تحصیلی، می‌تواند مقدمه انتخاب رشته دانشگاهی و در نتیجه قرار گرفتن در یک مسیر شغلی مشخص باشد که در آینده می‌تواند فرصت‌های شغلی فرد را محدود سازد (مختارزاده بازرگانی و علیزاده، ۱۳۹۸؛ ذبیحی جلالی‌زواره، کاظمیان و کسایبی، ۱۳۹۹؛ بابارویک، دویک و بلیزو^۳، ۲۰۲۰). چنانچه فدوی رودسری، صالحی، خدایی، مقدم‌زاده و جوادی‌پور (۱۳۹۹) نشان دادند هدف اکثریت افراد از ورود به دانشگاه، اهداف اقتصادی-شغلی و بدست آوردن شغل مناسب در آینده است.

متوسطه دوم، مرحله گذار از مدرسه و ورود به آموزش عالی و بازار کار است که انتخاب رشته در این مرحله، می‌تواند با آینده شغلی فرد ارتباط مستحکمی را داشته باشد چرا که علاقه فرد به شغلی که در نتیجه انتخاب رشته در مسیر آن قرار می‌گیرد نقش حیاتی در زندگی اجتماعی و اقتصادی او خواهد داشت (علیلو، اکبری سلطانباجی و باوان‌پوری، ۱۴۰۰). بنابراین پیمایش موفقیت‌آمیز از متوسطه دوم به آموزش عالی و در نتیجه ورود به بازار کار، مستلزم داشتن دانش گسترده از فرصت‌های تحصیلی و شغلی پیش‌روی دانش‌آموزان می‌باشد (مینتا و کارگل^۴، ۲۰۱۶؛ هولی و رایس^۵، ۲۰۱۹). نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که هدایت تحصیلی-شغلی در دوره متوسطه می‌تواند تحت تأثیر عوامل گوناگونی از جمله؛ علاقه، سوابق تحصیلی، نگرش دانش‌آموزان به توانایی‌های خود (مختارزاده بازرگانی و علیزاده، ۱۳۹۸؛ پریچارد، فوج، کراوفورد و جکسون^۶، ۲۰۱۸؛ سوپ، وابلز، لپلا، کلاگیست و مج^۷، ۲۰۱۹؛ ژانگ، یوان، چانگ، یان، کو^۸ و همکاران، ۲۰۲۱؛ مکدونالد و دوردیو^۹، ۲۰۲۱)، مدرسه (صادقی فسایی و عالی‌زاده، ۱۳۹۷؛ تجری

-
1. Seidzik & Ciecuch
 2. Pfeifer & Berkman
 3. Babarovic, Devic & Blazev
 4. Minta & Kargul
 5. Hooley & Rice
 6. Pritchard, Fudge, Crawford & Jackson
 7. Soppe, Wubbels, Leplaa, Klugkist & Meij
 8. Zhang, Yuan, Chang, Yan, Que
 9. MacDonald & Durdjev

واکاوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

و جوان‌نشان، ۱۳۹۹)، خانواده (گل‌پیچ، نظری، تاجیک اسماعیلی و کسایبی اصفهانی، ۱۳۹۷؛ سوریادی، ساتیر، هایات و پوترا^۱، ۲۰۲۰)، بازار کار و درآمد بالا (جعفری، قراگوزلو و بقالیان، ۱۳۹۹؛ نیازی و سلیمان‌نژاد، ۱۳۹۹؛ فجس و دالستد^۲، ۲۰۲۰)، گروه همسالان (گیانگ و انهونگ^۳، ۲۰۲۲) و نگرش جامعه (مامی و امیدی، ۱۳۹۲؛ ذبیحی جلالی‌زواره، کاظمیان و کسایبی، ۱۳۹۸) انجام شود. با این وجود، برخی از مطالعات نشان‌دهنده آن است که دانش‌آموزان زمانی اهداف و تصمیمات تحصیلی و شغلی خود را دنبال می‌کنند که شناخت روشنی از علایق، توانایی و استعدادهای خود و همچنین آگاهی واقع‌گرایانه‌ای نسبت به دنیای کار و مهارت‌های موردنیاز آن نداشته و قادر به ارتباط دادند انتخاب‌های تحصیلی خود به آینده شغلی نیستند (سابتیریکا و پاپ^۴، ۲۰۱۸؛ بابارویک و همکاران، ۲۰۲۰).

هدایت تحصیلی-شغلی، فرایندی است که بدان وسیله به دانش‌آموزان کمک می‌شود تا براساس استعداد، علاقه و توانایی‌های خود و به تناسب امکانات و شرایط محیطی، با انتخاب رشته تحصیلی مناسب، برای شغل آینده خود برنامه‌ریزی کنند (شفیع‌آبادی، ۱۳۹۹). به منظور یک تصمیم‌گیری موفقیت‌آمیز در انتخاب رشته تحصیلی، لازم است تا دانش‌آموزان با آگاهی دقیق‌تر و شناخت واقعی‌تر نسبت به سه دسته از اطلاعات که عبارتند از: توانایی‌های شخصی، ویژگی رشته‌های تحصیلی موجود و ارتباط رشته‌های تحصیلی با حرف و مشاغل آینده، عمل کنند (نویدی، ۱۳۹۷؛ کریسان، پاولا و گیمبولوت^۵، ۲۰۱۵؛ اوزمن و هورسن^۶، ۲۰۲۰). چنانچه چوکوئدو و آگیوآنی^۷ (۲۰۲۰) نشان دادند مهارت‌های عملی مبتنی بر آموزش شغل بر رضایت از رشته تحصیلی و آینده شغلی می‌تواند مؤثر واقع شود. لذا دانش‌آموزان باید در جهت شناسایی علایق، استعدادها و خصوصیات شخصیتی خود، هدایت شده و با آشنایی با رشته‌های تحصیلی گوناگون، ضرورت‌های آن رشته‌ها و ویژگی‌های مشاغل مرتبط با آن‌ها، دست به انتخاب بزنند تا در آینده برای ورود به بازار کار، انگیزه و کارایی مؤثر را داشته باشند.

بیش از نیم قرن از تشخیص ضرورت اجرای برنامه هدایت تحصیلی-شغلی در ایران می‌گذرد. اجرای برنامه هدایت تحصیلی-شغلی در کشور ما به شکل‌های گوناگون، همراه با فراز و نشیب‌هایی در طول دهه‌های گذشته صورت گرفته است (نویدی، ۱۳۹۷). پژوهش‌ها، حاکی از

-
1. Suryadi, Sawtir, Hayat & Putra
 2. Fejes & Dahlstedt
 3. Giang & Nhung
 4. Subtirica & Pop
 5. Crisan, Pavela & Ghimbulut
 6. Ozmen & Hursen
 7. Chukwuedo & Ogbuanya

آن است که مجموع فعالیت‌هایی که تحت عنوان هدایت تحصیلی-شغلی در کشور انجام می‌شود، در دستیابی به اهداف موردنظر با چالش‌های متعددی روبرو بوده است. ضعف در دسترسی به منابع اطلاعاتی مؤثر بر انتخاب رشته تحصیلی (رضاپورمیرصالح، شفیایی و براتی، ۱۳۹۵؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۹)، غیرحرفه‌ای عمل کردن مشاوران و عدم اعتماد به مشاوران (باقری، ۱۳۹۵)، توجه ناکافی به استعدادها و رغبت‌های تحصیلی و شغلی دانش‌آموزان (معدن‌دار آرانی، ۱۳۹۷)، وزنه سنگین عملکرد تحصیلی و هدایت تحصیلی به جای هدایت تحصیلی (رضایی مدنی، کلانتری هرمزی و نعیمی، ۱۳۹۸)، از جمله موانع و مشکلاتی است که می‌تواند با توجه به پژوهش‌های صورت گرفته به آن‌ها اشاره کرد.

پیکره اصلی مراکز دانشگاهی که نقش فعالی را در پویایی علمی جامعه ایفا می‌کنند، دانشجویان تشکیل دادند. بنابراین لازم بصورت آگاهانه دست به انتخاب رشته بزنند، چرا که آگاهی از رشته تحصیلی منجر به هدفمندی دانشجویان در طول تحصیل شده که برون‌داد آن رضایت و امیدواری به آینده شغلی است (مستانه و موصلی، ۱۴۰۰). در نتیجه، هدایت تحصیلی-شغلی در مسیری است که با پیمودن آن، نیازهای جامعه از یک سو و نیازهای فردی از طرف دیگر برآورده می‌شود. بنابراین هدایت تحصیلی-شغلی نامطلوب نه تنها می‌تواند باعث سردرگمی، بی‌انگیزگی، ترک تحصیل، افت تحصیلی (ابراهیمی مقدم، صمدی و شریفی، ۱۳۹۶؛ نیازی، سلیمان‌نژاد، عقیقی و رازقی مله، ۱۳۹۷؛ میمیس، ال‌هاجی، اس-سادی، گوادی، دوزی، ۲۰۱۹) شود، بلکه موجب به هدر رفتن منابع جامعه، افت علمی کشور و فرسودگی منابع اقتصادی و انسانی می‌شود (نیازی و همکاران، ۱۳۹۷؛ مختارزاده بازگانی و عزیزاده، ۱۳۹۸؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۹). بنابراین به عنوان مثال عملکرد تحصیلی که شناخته شده‌ترین شاخص آن نمرات افراد است (ارمی و انسانقا، ۲۰۲۲) اگر با افت روبرو شود، تنها یک مشکل فردی محسوب نشده و یک دانش‌آموخته ناکارآمد می‌تواند موجب ضرر و زیان برای جامعه باشد (فدوی رودسری و همکاران، ۱۳۹۸). افت تحصیلی هم‌چنین با پیامدهای منفی برای دانشجویان از جمله احساس شکست و زیر سوال بردن خود و تبعات مالی برای دانشگاه و دانشجویان همراه هست (سوپ و همکاران، ۲۰۱۹).

ضرورت انجام پژوهش حاضر از این بابت است که با توجه به مسئله ذکر شده، همه ساله دانشگاه‌ها با تعداد زیادی از دانشجویانی مواجه می‌شوند که تحت تأثیر عوامل فوق وارد دانشگاه شده، اما در نهایت در میانه مسیر به دلیل انتخاب نادرست و ناآگاهانه خود با چالش‌های متعددی روبرو خواهند شد. بنابراین در بسیاری از موارد شاهد افت تحصیلی شدید، انصراف از دانشگاه،

1. Mimis, El Hajji, Es-Saady, Guejdi & Douzi
2. Eremie & Nsangha

واکوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

ضرر و زیان‌های مالی برای دانشگاه‌ها و خانواده‌ها و مهم‌تر از همه هدر رفتن عمر و زمان دانشجویان می‌باشیم. پس باتوجه به تأثیرات این فرایند در بعد فردی و جامعه، ضروری است که راهکارهای انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب، مورد بررسی قرار گیرد. هم‌چنین از نظر پیشینه پژوهشی، در بررسی پژوهش‌های انجام شده، بیشتر تمرکز بر روی جامعه دانش‌آموزی با تأکید بر پدیده هدایت تحصیلی-شغلی، عوامل مؤثر بر آن، چالش‌ها، موانع و راهکارها، بوده است و تعداد محدودتری پژوهش، با تمرکز بر جامعه دانشجویی و ادراک آنان از هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب انجام شده است. بنابراین علاوه بر مسائل ذکر شده باتوجه به خلاء پژوهشی در زمینه راهکارهای انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب و هم‌چنین اهمیت بکارگیری این راهکارها در نظام هدایت تحصیلی-شغلی، هدف از پژوهش حاضر واکوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه تهران می‌باشد. بنابراین سوال پژوهشی مورد نظر عبارت است از: راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دانشگاه تهران با توجه تجارب شخصی خود در زمینه هدایت تحصیلی-شغلی نامطلوب کدام‌اند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و به روش پدیدارشناسی از نوع توصیفی انجام شد. توصیفی از آن جهت که در بررسی مسئله پژوهش پیش‌فرض‌ها کنار گذاشته شده و پدیده موردنظر با دقت و آن‌چنان که هست، ارائه شده است که این همان تعریفی است از پدیدارشناسی توصیفی که جورجی^۱ (۲۰۱۸) بیان کرده است. میدان پژوهش شامل دانشجویان فعلی دانشگاه تهران از سه گروه فنی و علوم انسانی و علوم تجربی و فارغ‌التحصیلان دانشگاه تهران می‌باشد. نمونه‌گیری در این پژوهش هدفمند و با بکارگیری راهبرد ملاکی^۲، در دسترس^۳ (آسان) و گلوله برفی^۴ می‌باشد. ملاک مشترک در انتخاب تمامی گروه‌های افراد، تمایل افراد به حضور در پژوهش بوده اما از دیگر ملاک‌های انتخاب دانشجویان در سه دوره کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در پژوهش حاضر، می‌توان به عدم رضایت از رشته تحصیلی فعلی و داشتن تجربه تغییر رشته و هم‌چنین فارغ‌التحصیلان از دانشگاه تهران که در زمینه متفاوت از رشته تحصیلی خود مشغول به کار هستند اشاره کرد. هم‌چنین با توجه به گسترده بودن میدان پژوهش و عدم آشنایی پژوهشگر با

-
1. Giorgi
 2. Criterion based
 3. Convenience
 4. Snow-ball

تمامی افراد دارای ملاک‌های ذکر شده، بنابراین در ابتدا سعی شده است تا با افراد آشنا و در دسترس ارتباط برقرار شده و سپس با استفاده از راهبرد گلوله برفی از مشارکت‌کنندگان در پژوهش خواسته شد تا افرادی را که دارای ملاک‌های موردنظر پژوهش حاضر هستند و تمایل به شرکت در این مطالعه را دارند، به پژوهشگر معرفی کنند.

جدول ۱. فهرست مشخصات اعضای نمونه ناراضی از رشته دانشگاهی

ردیف	جنسیت	سن	دوره	رشته تحصیلی	ترم تحصیلی	کد
۱	مرد	۲۲	کارشناسی	مهندسی عمران	سال چهارم	ک.ع.۱
۲	مرد	۲۳	کارشناسی	مهندسی عمران	سال پنجم	ک.ع.۲
۳	مرد	۲۲	کارشناسی	مهندسی مکانیک	سال چهارم	ک.ع.۳
۴	مرد	۲۲	کارشناسی	زیست‌شناسی	سال چهارم	ک.ع.۴
۵	مرد	۲۴	کارشناسی ارشد	مهندسی مکانیک	سال دوم	ا.ع.۱
۶	مرد	۲۷	کارشناسی ارشد	مهندسی پزشکی	سال دوم	ا.ع.۲
۷	مرد	۳۰	کارشناسی ارشد	مدیریت آموزشی	سال اول	ا.ع.۳
۸	زن	۲۶	کارشناسی ارشد	مهندسی پزشکی	سال دوم	ا.ع.۴
۹	مرد	۳۲	دکتری	مهندسی مکانیک	سال پنجم	د.ع.۱

جدول ۲. فهرست مشخصات اعضای نمونه دارای تجربه تغییر رشته

ردیف	جنسیت	سن	دوره	رشته تحصیلی فعلی	ترم تحصیلی	رشته تحصیلی قبلی	کد
۱	زن	۲۲	کارشناسی	مدیریت صنعتی	سال دوم	مهندسی مکانیک	ک.ت.۱
۲	مرد	۲۲	کارشناسی	زیست‌شناسی	سال چهارم	ریاضی به تجربی در دبیرستان	ک.ت.۲
۳	مرد	۳۹	کارشناسی	جامعه‌شناسی	سال پنجم	متالورژی	ک.ت.۳
۴	زن	۲۶	کارشناسی	جامعه‌شناسی	سال سوم	مهندسی برق (انصراف)	ک.ت.۴
۵	زن	۲۷	کارشناسی ارشد	آموزش بزرگسالان	سال دوم	مهندسی آب	ا.ت.۱
۶	زن	۲۴	کارشناسی ارشد	برنامه‌ریزی درسی	سال اول	ریاضی به انسانی در دبیرستان	ا.ت.۲
۷	مرد	۲۷	کارشناسی ارشد	آموزش بزرگسالان	سال دوم	مهندسی کامپیوتر	ا.ت.۳
۸	زن	۳۸	کارشناسی ارشد	ارزشیابی	سال اول	ریاضی محض	ا.ت.۴

ردیف	جنسیت	سن	دوره	رشته تحصیلی فعلی	ترم تحصیلی	رشته تحصیلی قبلی	کد
۹	مرد	۳۹	کارشناسی ارشد	برنامه ریزی رفاه اجتماعی	سال سوم	پتروشیمی	۵.ا.ت
۱۰	زن	۲۹	کارشناسی ارشد	تحقیقات آموزشی	سال اول	مهندسی فضای سبز(انصراف)	۶.ا.ت
۱۱	مرد	۳۰	دکتری	دندانپزشکی	سال پنجم	مهندسی پلیمر	۱.د.ت

جدول ۳. فهرست مشخصات اعضای نمونه فارغ‌التحصیل

ردیف	جنسیت	سن	دوره	رشته تحصیلی قبلی	شغل فعلی	کد
۲	مرد	۲۴	کارشناسی	مهندسی نقشه- برداری	مدیر تولید انتشارات کتاب	۱.ف.ک
۱	زن	۲۷	کارشناسی	مهندسی معماری	طراح لباس	۲.ف.ک
۳	زن	۳۰	کارشناسی	مهندسی منابع طبیعی	معلم	۳.ف.ک
۴	مرد	۲۳	کارشناسی	مهندسی مکانیک	سازنده اسباب‌بازی چوبی	۴.ف.ک
۵	زن	۳۵	کارشناسی ارشد	مترجمی زبان فرانسه	واردکننده تجهیزات پزشکی	۵.ا.ف

به منظور گردآوری داده در این بخش، از مصاحبه‌های نیمه ساختار استفاده شده است و طول مدت مصاحبه‌ها با توجه به حجم بین ۴۰ تا ۶۰ دقیقه متغیر بود و در نهایت با توجه به اشیاع داده‌ها مصاحبه متوقف شد. قابل ذکر است که ورود و خروج مشارکت‌کنندگان از جریان مصاحبه کاملاً اختیاری و با توجه به رضایت افراد بوده است. ضمناً به جهت رعایت پروتکل‌های اخلاقی، اطمینان بخشیدن به مشارکت‌کنندگان از محرمانه بودن اطلاعات تبادل شده در طول جلسه مصاحبه در ابتدا حاصل شد و هم‌چنین این اطمینان به افراد داده شد که داده‌های مصاحبه صرفاً به جهت انجام پژوهش حاضر می‌باشد. پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، نوشته‌ها در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار گرفت تا از صحت و دقت آن اطمینان حاصل شود.

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها پس از پایان یافتن مصاحبه‌ها، راهبرد هفت مرحله‌ای کلایزی^۱ بکار گرفته شده است. با توجه به آن که مصاحبه‌ها با کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان

1. Colaizzi's seven-step process

ضبط شده بود، پس از هر مصاحبه در ابتدا تمامی گفتگوهای صورت گرفته بصورت دقیق یادداشت شد و سپس با چندین بار خواندن متن مصاحبه‌ها، کلیه جملات مهم که می‌توانستند در راستای هر یک هدف پژوهش باشند در هر مصاحبه استخراج و جملات غیرمرتبط حذف گردید. در گام بعدی هر جمله به دقت خوانده شده و یک مفهوم و یا عبارت مختصر به منظور معنادگی با توجه، به هر یک از جملات مهم اختصاص داده شد. در مرحله بعد تمامی مفاهیم و عبارت‌های اختصاص داده شده به جملات مهم در هر یک از سوالات ویژه پژوهش جمع‌آوری شده و سپس با بررسی دقیق، آن‌هایی را که بیان‌کننده یک مفهوم مشترک بودند را در یک دسته قرار داده شد که این دسته‌ها زیرمضمون‌های سوال پژوهشی هستند. در نهایت در گام آخر هر دسته از زیرمضمون‌ها با توجه به مفهوم مشترک موجود میان آنان نام گذاری شده که این دسته‌ها همان مضمون‌های کلی هستند و در نهایت چندین مضمون و زیرمضمون گردآوری شده است که برای بررسی هر یک از آن‌ها جملات مرتبط با آنان بعنوان مصداق آورده شده است. در پژوهش‌های کیفی تکنیک‌های باورپذیری^۱ به منظور ارزیابی صحت داده‌ها و نتایج کسب شده در یک پژوهش بکاربرده می‌شوند (لیاو و هیچکاک^۲، ۲۰۱۸). به منظور باورپذیری در این پژوهش از روش ممیزی همگنان^۳ بدین معنا که دو تن از اساتید متخصص در حوزه پژوهش کیفی به عنوان ناظران بیرونی بر فرایند تحلیل داده‌ها در پژوهش حاضر نظارت داشتند، استفاده شده است (لینکولن و گوبا^۴، ۱۹۸۵). هم‌چنین جهت اعتبارپذیری^۵ سعی شده است که تا حد ممکن مسیر تحلیل داده‌ها تا بدست آمدن نتایج توصیف شده با استفاده از یادداشت‌های میدانی در فرایند تحلیل و تفسیر داده‌ها، تمامی باورها، پیش‌داوری‌ها، انتظارات و اندیشه‌هایم در جریان گردآوری و تحلیل داده‌ها کنترل شوند.

یافته‌های پژوهش

راهکارهای ارائه شده توسط مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر که از ۸۴ جمله مهم در مصاحبه‌ها استخراج شده‌اند، در ۲۲ زیرمضمون و شش مضمون کلی شامل: حیطه آموزش و پرورش، حیطه آموزش عالی، حیطه تخصصی، حیطه خانوادگی، حیطه سیاسی-اجتماعی و حیطه شغلی طبقه‌بندی شده است.

1. Credibility
2. Liao & Hitchcock
3. Peer debriefing
4. Lincoln & Guba
5. Dependability

جدول ۴. مضامین کلی و زیرمضامین راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب

مضمون کلی	زیرمضمون	راهکار	نمونه اظهارات مشارکت‌کنندگان
		کاهش تمرکز بر رتبه کنکور	«ا.ع.۲»: به مشکل اساسی که وجود داره وجود کنکور هست که همه تمرکز مدرسه روی این قضیسه یعنی رتبه و اینا و اصلاً به بعدش فکر نمیکنن که حالا اصلاً چی دوست داره میخواد چیکار کنه
	علاقه دانش‌آموز	آموزش ریسک‌پذیری	«ف.ک.۱»: به نظر من با آموزش و اینا شاید نشه ۱۰۰ درصد فهمید علاقه بچه‌ها چی هست بخاطر همین حداقل ریسک‌پذیری رو بهشون یاد بدیم. اینکه اگر شکست خوردن یا چیزی بهشون تحمیل میشه نباید تا پایان ادامه داد بتونن ریسک کنن از وسط یه کاری وقتی فهمیدن علاقه ندارن برن دنبال علاقه خودشون
	خودشناسی	آموزش تفکر انتقادی از دبستان	«ا.ت.۲»: در مدارس ابتدایی فضایی ایجاد بشه که بچه‌ها در جهت خودشناسی تربیت بشن و به یه شناخت نسبی به خودش و اطرافش برسه. ما در جامعه‌ای زندگی میکنیم که تفکر انتقادی رو از ما گرفته و همه تبدیل به یه ربات میشن
	خودشناسی	آموزش حیطة های گوناگون از دبستان	«ک.ت.۲»: یه سری برنامه‌ها تو دوره ابتدایی بذارن برای اینکه بچه‌ها با مهارت‌های مختلف آشنا بشن. مثلاً خیلی ساده کدنویسی یا فیلدای زیست‌شناسی رو آموزش بدن
	حضور مشاوران متخصص	داشتن تحصیلات مرتبط	«ف.ا.۵»: به نظرم کسانی که دارن کار هدایت تحصیلی رو انجام میدن خودشون باید تحصیلکرده این رشته باشن و کار رو بلد باشن علمشو داشته باشن
	حضور مشاوران متخصص	بررسی حیطة موردعلاقه دانش‌آموز با گفتگو	«ک.ع.۱»: یک مشاور باید باشه که وقتی بچه‌ها سردرگم میشن بشینه باهاشون حرف بزنه و ببینه اصلاً حیطة موردعلاقش چیه فارغ از همه چی
	کاهش وزن معدل	کاهش اثر نمره در انتخاب رشته متوسطه دوم	«ک.ع.۴» و «ک.ت.۴»: این موضوع معیار شرط معدل هم خیلی اشتباهه هست تو جامعه ما برای انتخاب رشته. این سیستمی که آدمایی که نمره ریاضی و زیستشون خوبه اجباراً برن ریاضی و تجربی و کسانی که کلاً درسشون بده نمراتشون پایینه برن انسانی خیلی بده
	مشارکت و تعامل	به آگاهی رسیدن معلم، خانواده و دانش‌آموز	«ا.ت.۵»: در یک برنامه انتخاب رشته لازم است که معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌ها به یک سطح مشترکی از آگاهی برسند تا بتوانند در کنار دانش‌آموزان این مسیر را برای انتخاب رشته مطلوب طی کنند

حیطه آموزش و پرورش

مضمون کلی	زیرمضمون	راهکار	نمونه اظهارات مشارکت‌کنندگان
	تجربه کردن	پررنگ شدن بعد عملی دروس	«ا.ت.۶»: مثلاً بچه‌های رشته تجربی صرفاً به سری تئوری میخونن و هیچ تصویری از اینکه درمورد مغز میخونن نورون میخونن ندارن... یا بچه‌ها از هیچ بیمارستانی دیدن نکردن که بدونن با روحیشون سازگاری داره یا نه
			«د.ع.۱»: اصلی‌ترین راهکاری که به ذهنم میرسه توزیع عادلانه و مناسب امکانات رفاهی آموزشی بین رشته‌های مختلف است. ... کسی که ادبیات دوست داره مثلاً میره سمت علاقه‌اش نه بیاد ریاضی بخونه چون به انسانی کمتر توجه میشه
	برابری رشته‌ها	آموزش عمومی	«ک.ت.۴»: به نظرم خوب نیست که رشته‌ها رو انقدر جدا کردن که مثلاً بچه‌های انسانی ریاضی یاد نمیگیرن یا خیلی ابتدایی یاد میگیرن. باید آموزش یکم عمومی‌تر باشه توی مدرسه و بعد توی دانشگاه برن تخصصی‌تر بخونن
			«ک.ت.۱»: فک میکنم میتونن به سری کارگاه‌هایی بذارن بچه‌ها با درسای دانشگاهی آشنا بشن بین اصلاً چی هست چون من و دوستانم همه بدون هیچ دیدی از رشته‌ها رفتیم چون فکر میکردیم با درسای دبیرستان فرقی نداره
	شناخت رشته‌های دانشگاهی	فرهنگ‌سازی عمومی و عدم رتبه‌بندی رشته‌ها	«ع.۱.۲»: به بحث فرهنگ‌سازی هست که باید نسبت به همه رشته‌ها به نظرم از سمت خود دانشگاهیا فرهنگ‌سازی بشه که این رتبه‌بندی رشته‌ها که فلان رشته رتبه بالاتر هست اون یکی پایین‌تر هست از بین بره
			ارائه دروس دانشگاهی به زبان ساده در شبکه‌های اجتماعی
	کنکور	برگزاری امتحان ورودی مجزا در هر دانشگاه	«ک.ع.۲»: به نظرم توی دبیرستان انقدر حجم درسا زیاده و تا کنکور باشه بچه‌ها نمیدونن میخوان چیکار کنن و به رشتشون فکر کنن. خوبه که برداشته بشه و هر دانشگاهی برای خودش امتحان مجزا بگیره
			قوانین منعطف‌تر دانشگاهی برای تغییر رشته
قوانین دانشگاهی	قوانین		«ک.ت.۲»: جزای تغییر رشته رو در دانشگاه کمتر کنن. به سری قوانین برای معدل بالا و اینا یا اینکه مثلاً به سری قوانین کلی محروم از کنکور و اینا

مضمون کلی	زیرمضمون	راهکار	نمونه اظهارات مشارکت‌کنندگان
	ریسک- پذیرگی	افزایش قدرت ریسک‌پذیری در تغییر رشته	«ک.ت.۲»: من کسایی رو میشناسم که رنک ۲ هستن ولی هیچ علاقه‌ای به رشتشون ندارن همشم از بقیه نیست انگار خودش خودشو مجبور میکنه که همین رشته رو تموم کنن و ریسک نمیکنن عوض کنن
			«ف.ا.۵»: به نظرم علاقه خیلی نقش داره. آدم کاری رو که میکنه باید با عشق باشه و اجبار نباشه کاری که با اجبار انجام بشه هیچ بازدهی نداره
حیطه تخصصی	انتخاب رشته تخصصی	تناسب رشته با توانایی و ویژگی شخصیتی فرد	«ا.ت.۳»: توجه به بعد شناختی فرد و تناسب رشته با تواناییاش که اصلاً ببینن به فاشن میخوره یا نه
			«ا.ع.۳»: توی دبیرستان بستگی به خود دانش‌آموز داره که باید ببینیم وضعیت خانوادش چجوری هست که اصلاً باید بره ادامه تحصیل بده یا وارد بازار کار بشه
			«ا.ت.۵»: محل زندگی افراد متفاوت هست مثلاً یادمه به جایی بودم اکثراً کشاورزی میخوندن چون زمین داشتن و باغداری میکردن توی اون منطقه. شاید لازم باشه تو به جاهایی به رشته‌هایی که بیشتر باهاس ممکن هست سروکار داشته باشن بیشتر شناخته شه
	توجه به وضعیت معیشتی	توجه به محل زندگی فرد	«ک.ت.۳»: بچه‌ها تصمیم‌گیرنده هستن و باید استقلال شخصیتی در تصمیم‌گیری داشته باشن که در نهایت چه درسی بخونن چه کاری بکنن و باید مقاومت کنن برای انتخابشون
			«د.ع.۱»: یک راهکاری که به ذهنم میرسه بحث استعدادیابی هست که همونطور که گفتم میان فقط نمره رو ببینن این درست نیست شاید به نفر فارغ از نمرش استعدادش جای دیگه باشه
	استعدادیابی	استعدادیابی فارغ از نمرات دروس	«ک.ع.۳»: بیان تستای روانشناسی بگیرن ببینن که این بچه به چه دردی میخوره ببینن علاقه این بچه چیه مثلاً صرفاً این نباشه که به رشته چون همه جا هست چون تا به بازار کارش خوبه هرکسی پاشه بره
			استفاده از آزمون‌های روان-شناختی بصورت جدی‌تر
حیطه خانوادگی	باورهای سنتی خانواده	شکسته شدن باورهای سنتی خانواده نسبت به رشته‌ها	«ک.ع.۳»: ... توجیهشون کنن که اقا غیر از رشته‌هایی که تاپ هستن و بیشتر صحبتشون میشه واقعا رشته‌های دیگه هم جزو رشته‌ها حساب میشن و اونا هیچ اشکالی برشون وارد نیست و

مضمون کلی	زیرمضمون	راهکار	نمونه اظهارات مشارکت‌کنندگان
			اون کسی که میره مثلا رشته انسانی واقعا آدمی نیست که فقط خوندنی و حفظی بلد باشه
	نقش خانواده	کمرنگ شدن نقش خانواده‌ها در تصمیم‌گیری	«ک.ع.۱»: تأثیر والدین توی انتخاب‌ها به حداقل برسه چون بعضی وقتا از روی دلسوزی حتی یه چیزی میگن که میتونه درست نباشه و به آینده طرف صدمه بزنه
	آگاهی خانواده	آگاهی خانواده نسبت به تمامی مشاغل و رشته‌ها به منظور دوری از مدرگرایی	«ا.ت.۲»: ما در جامعه‌ای زندگی میکنیم که همه درگیر اینن که بچه‌ها پزشک بشن و متأسفانه چیزی که داریم الان میبینیم پول‌های زیادی صرف میشه که بچه‌ها پزشکی قبول شن. پس خوبه که این آگاه‌سازی برای والدین انجام بشه تا با شغل‌های دیگه هم آشنا شن
	مدرک‌گرایی	دوری از مدرک-گرایی در جامعه	«ک.ع.۳»: به صرف اینکه ناشرا میخوان کتاباشون رو بفروشن بچه‌هارو تشویق به کنکور نکنن خیلی جاها دیگه مدرک‌گرا نیستن و اگر این آشنایی از همون اول باشه دیگه کسانی که دوست دارن وارد بازار کار بشن نمیرن دانشگاه و فقط کسانی که علاقه به ادامه تحصیل دارن و مدرک‌گرا نیستن میرن
حیطه سیاسی-اجتماعی	الگوگیری	الگوگیری از کشورهای موفق در زمینه هدایت تحصیلی-شغلی	«ا.ع.۲»: من اسستناد میکنم به کسانی که موفق بودن. یعنی ببینیم توی کشورهای پیشرفته که بچه‌ها این راه رو میرن و موفق هستنند چه کاری انجام میدن حالا ما هم بیایم باتوجه به ظرفیت‌های خودمون یه سریشو عملی کنیم
			«ا.ع.۲»: مثلاً وقتی چون کشورمون با دنیا رابطه پایداری نداره ما در برهه‌هایی از زمان ما تحریم میشیم باعث میشه رشته‌هایی که صنعتی ترن مثل برق و مکانیک نیاز بهشون کمتر بشه و فرصت شغلیشون کمتر بشه. راهکارش اینه که رابطمئن با دنیا درست شه و رابطمون با دنیا پایدارتر شه مثلاً رشته کامپیوتر خیلی رو بورس و رشته‌های صنعتی بازار کاری نداره و کامپیوتر رو انتخاب میکنن که فارغ از تحریم‌ها میتونن اینجا کارکنن
حیطه شغلی	روابط با کشورها	ایجاد رابطه پایدار با کشورها	«ا.ت.۵»: بچه‌ها باید با چشم‌اندازهای شغلی آشنا بشن که حالا قراره با هر چیزی که خوندن تو دانشگاه چیکار بکنن
			«د.ع.۱»: ایجاد بازار کار مساوی بین همه رشته‌ها. فکر میکنم اگر این اتفاق بیفته خیلی از مشکلات حل بشه. مثلاً یکی از

مضمون کلی	زیرمضمون	راهکار	نمونه اظهارات مشارکت‌کنندگان
		ایجاد بازار کار مساوی برای تمامی رشته‌ها	دوستان من موسیقی رو حرفه‌ای انجام میداد اگر وارد مکانیک شده بود چون اون امنیت شغلی و اقتصادی رو نداشت
		گذراندن دوره کارورزی در مشاغل به منظور آشنایی با شرایط واقعی آینده شغلی رشته	
	کارورزی		«ف.ک.۳»: خوب میشد مثلاً بیان اون کسی که میخواد یه رشته رو انتخاب کنه بیان ببرن مثلاً یک روز توی دوره وکالت که شرایط رو ببینه سختی‌ها و خوبی‌هاش رو خودش تجربه کنه

۱- حیطه آموزش و پرورش

عمده‌ترین راهکارهای ارائه شده توسط مشارکت‌کنندگان، آن دسته از فعالیت‌هایی است که افراد معتقدند باید در مدارس در مقاطع مختلف به منظور هدایت تحصیلی-شغلی انجام شود. زیر مضمون‌ها در این حیطه عبارتند از: علاقه دانش‌آموز، خودشناسی، حضور مشاوران متخصص، کاهش وزن معدل، مشارکت و تعامل، تجربه کردن و برابری رشته‌ها.

۱-۱- علاقه دانش‌آموز

علاقه دانش‌آموزان یکی از مواردی است که از نظر مشارکت‌کنندگان باید در هدایت تحصیلی-شغلی در نظر گرفته شود. تجربه شخصی افراد هم نشان داد که فشارهای جامعه، مدرسه و خانواده‌ها بنابر انتخاب رشته‌هایی مانند پزشکی و مهندسی که در طبقه‌بندی رشته‌ها از نظر این افراد در سطح بالا قرار گرفته‌اند، منجر به نادیده گرفته شدن علاقه دانش‌آموزان شده است. اما در حیطه آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین مسائلی که منجر به نادیده گرفته شدن علاقه دانش‌آموزان شده است، بحث کنکور می‌باشد. کاهش تمرکز بر رتبه کنکور و آموزش ریسک‌پذیری از راهکارهایی است که در این راستا توسط مشارکت‌کنندگان ارائه شده است.

دانشجو «ا.ت.۱» که در حاضر دانشجوی سال آخر آموزش بزرگسالان در دوره کارشناسی ارشد می‌باشد، دوره کارشناسی خود را در رشته مهندسی آب گذرانده است. علاقه و اولویت وی در انتخاب رشته دبیرستانی رشته علوم انسانی بوده اما به دلیل آنکه باور بر این بود که دانش‌آموزان با وضعیت تحصیلی پایین‌تر باید رشته علوم انسانی را انتخاب کنند، باتوجه به وضعیت تحصیلی وی که در سطح بالایی قرار داشته، فشار و جو اجتماعی این اجازه را به او مبنی

بر انتخاب علوم انسانی نداد. «آزمون تستی رو باید برای بچه‌ها تا دوران دبیرستان حذف کنن چون اون بچه همش استرس داره و نمیتونه بفهمه علاقه‌ش چیه. کنکور رو از بچگی داریم میذاریم تو سر بچه‌ها»

۲-۱- خودشناسی

برخی از افراد بر این باورند که دانش‌آموزان باید از همان دوران کودکی و از دوره دبستان در مسیر فرایند هدایت تحصیلی-شغلی قرار گیرند. بنابراین پرورش افراد در جهت خودشناسی به دور از تعصبات و سوگیری‌ها یکی از راهکارهایی است که افراد بر این باورند باید در مدارس لحاظ شود. آموزش تفکر انتقادی و آموزش حیطه‌های گوناگون به منظور رسیدن به خودشناسی در دوران ابتدایی از راهکارهایی است که پیشنهاد داده شده است.

در ادامه دانشجو «ا.ت.۱» نیز می‌گوید: «سبک مدارس ابتدایی‌مون اینجوری هست که همه یه درس واحد دارن و فضایی نیست که فرد خودشو علاقه‌شو استعدادشو بشناسه. مثلاً اگر یکی در تنیس مهارت داره از کجا میخواد بفهمه. همه یه استعدادی دارن مهم اینه چه فضایی فراهم میشه سبک مدارس ابتدایی ما خیلی منفعلانس»

۳-۱- حضور مشاوران متخصص

استفاده از مشاورین متخصص با تحصیلات مرتبط و بررسی حیطه مورد علاقه دانش‌آموزان با گفتگو از جمله راهکارهایی است توسط مشارکت‌کنندگان ارائه شده است. درواقع افراد معتقدند که صرف پر کردن آزمون‌های هدایت تحصیلی-شغلی در مدارس که عواملی مانند توانایی و علایق را مورد سوال قرار می‌دهند کافی نبوده و افراد متخصص در حیطه انتخاب رشته باید در مدارس حضور داشته باشند تا با دانش‌آموزان گفتگو کنند، تفسیر آزمون‌ها را انجام دهند و براساس هم‌پوشانی نتایج گفتگوها و آزمون‌ها مسیر مناسب برای هر دانش‌آموز را تعیین کنند.

دانشجو «ک.ع.۱» دانشجوی سال پنجم رشته عمران که از رشته خود عدم رضایت دارد، تجربه‌اش در هدایت تحصیلی-شغلی در دوره دبیرستان نشان از فرمالیته بودن فرم‌های انتخاب رشته دارد که در نهایت رشته ریاضی-فیزیک در دبیرستان را به اجبار خانواده و نگرش منفی به رشته انسانی انتخاب کرده و هم‌چنین رشته عمران در دانشگاه را صرفاً به دلیل سطح درآمد تصور شده از آن در بازار کار انتخاب کرده است و حتی مراجعه به برخی مراکز مشاوره برای آشنایی با رشته‌ها و راهنمایی در انتخاب رشته دانشگاهی کمک شایانی به او نکرد. وی از اهمیت

واکاوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

وجود یک مشاور متخصص می‌گوید: «یک مشاور باید باشد که وقتی بچه‌ها سردرگم میشن بشینه باهاشون حرف بزنه و ببینه اصلاً حیطة مورد علاقه‌ش چیه فارغ از همه چی»

۴-۱- کاهش وزن معدل

برخی از مشارکت‌کنندگان بر این باورند که تأثیر نمرات و معدل دانش‌آموزان به یکی از اصلی‌ترین و شاید تنها عامل اصلی در انتخاب رشته دوره متوسطه دوم تبدیل شده است. در واقع از تجربه مشارکت‌کنندگان نیز اینگونه به نظر می‌رسد که تعداد زیادی از دانش‌آموزان به‌ویژه آن‌هایی که به رشته‌های علوم انسانی علاقه داشتند، به دلیل وضعیت تحصیلی خوب که این وضعیت با نمره دروسی مانند ریاضی و علوم سنجیده می‌شود، به اجبار به سمت رشته‌های ریاضی-فیزیک و علوم تجربی هدایت شده‌اند. لذا کاهش اثر نمره در انتخاب رشته متوسطه دوم یکی دیگر از موضوعاتی است که در هدایت تحصیلی-شغلی در مدارس باید مدنظر قرار داده شود.

دانشجو «ک.ت.۴» در حال حاضر دانشجوی سال سوم رشته جامعه‌شناسی که پیش از این در رشته مهندسی برق دانشگاه صنعتی شریف مشغول به تحصیل بوده است. وی با وجود علاقه به رشته ریاضی-فیزیک و داشتن مهارت بالا در آن، یک علاقه‌ای همیشه رشته علوم انسانی داشته است اما به دلیل تحصیل در مدارس سمپاد رشته ریاضی را انتخاب نموده است. اولویت داشتن کسب رتبه عالی در کنکور و ورود به برترین دانشگاه ایران وی را به سمت انتخاب مهندسی برق دانشگاه صنعتی شریف سوق داده است. این دانشجو از همان بدو ورود به رشته متوجه عدم علاقه خود به آن شده و در نتیجه در ترم هشتم تصمیم به انصراف و دادن کنکور مجدد گرفته است. «این موضوع معیار شرط معدل هم خیلی اشتباه هست تو جامعه ما برای انتخاب رشته. این سیستمی که آدمایی که نمره ریاضی و زیستشون خوبه اجباراً برن ریاضی و تجربی و کسایی که کلاً درسشون بده نمراتشون پایینه برن انسانی خیلی بده»

۵-۱- مشارکت و تعامل

از نظر مشارکت‌کنندگان جهت انتخاب یک مسیر مناسب برای دانش‌آموزان لازم است علاوه بر عوامل فردی مانند توانایی و علاقه، عوامل بیرونی مرتبط با خانواده مانند شغل خانوادگی، سطح اقتصادی، محل زندگی و عوامل مرتبط با مدرسه مانند سطح آگاهی معلمان از رشته‌ها و نحوه راهنمایی دانش‌آموزان در انتخاب رشته در نظر گرفته شود. به همین منظور تأکید بر مشارکتی و تعاملی بودن برنامه هدایت تحصیلی-شغلی مورد دیگری است که توسط افراد مطرح شد که در این فرایند بهتر است که همه افراد درگیر با آن به آگاهی برسند.

دانشجو «ا.ت.۵» دانشجوی دوره کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دارای مدرک کاردانی پتروشیمی و کارشناسی پژوهشگری علوم انسانی است. این دانشجو در دوران دبیرستان تحت فشار غالب بودن جو مهندسی و پایین دانستن منزلت اجتماعی رشته علوم انسانی توسط جامعه و خانواده، برخلاف علاقه خود رشته ریاضی و در ادامه در دانشگاه رشته مهندسی را انتخاب کرده است. وی بر این باور است که: «در یک برنامه انتخاب رشته لازم است که معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌ها به یک سطح مشترکی از آگاهی برسند تا بتوانند در کنار دانش‌آموزان این مسیر را برای انتخاب رشته مطلوب طی کنند»

۶-۱- تجربه کردن

فرصت تجربه کردن به منظور درک بیشتر از رشته‌های دانشگاهی به خصوص در دوره متوسطه دوم از دیگر موضوعاتی است که مورد بحث واقع شد. بدین منظور پیرنگ شدن بعد عملی دروس راهکار دیگری است که از نظر افراد نیاز است در مدارس به آن پرداخته شود. در واقع منظور از تجربه کردن بعد عملی آن است که دانش‌آموزان بخشی از کاربرد موضوعات درسی را بصورت ملموس تجربه کرده تا بتوانند تصمیم بگیرند بکار بردن دروسی را که بصورت تئوری در کتب درسی آمده و به آن علاقه دارند، آیا بکارگیری این موضوعات نیز مورد علاقه آنان هست یا خیر.

دانشجو «ا.ت.۶» دانشجوی رشته تحقیقات آموزشی در دوره کارشناسی ارشد می‌باشد که در دوره دبیرستان به دلیل علاقه به رشته‌های پیراپزشکی رشته تجربی را انتخاب کرده اما در یک تجربه‌ای از کار در بیمارستان متوجه عدم علاقه خود به رشته‌های مرتبط با گرایش تجربی شده است. در نهایت کارشناسی خود را در تربیت معلم پذیرش گرفته و به شغل معلمی مشغول شدند.

«مثلاً بچه‌های رشته تجربی صرفاً به سری تئوری می‌خوانند و هیچ تصویری از اینکه در مورد مغز می‌خوانند نورون می‌خوانند ندارند. یا مثلاً در مورد بدن انسان می‌خوانند ولی نمی‌توانند تصور کنند سر به جنازه هستند. یا بچه‌ها از هیچ بیمارستانی دیدن نکردن که بدون با روحیشون سازگاری داره یا نه»

۷-۱- برابری رشته‌ها

نابرابری رشته‌های تحصیلی و دانشگاهی از جمله مواردی است که بیشتر مشارکت‌کنندگان به آن اشاره داشتند. در واقع آنان ریشه بسیاری از مشکلات هدایت تحصیلی-شغلی را در طبقه‌بندی کردن رشته‌ها و توجه نابرابر به آنان در مدارس می‌دانند چرا که این نوع از تقسیم‌بندی و نابرابری‌ها منجر به ورود اجباری دانش‌آموزان به مسیری شده که متناسب با شرایط وی از جمله

واکوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...
علايق و توانایی‌هایش نیست. لذا مشارکت‌کنندگان بر این باور هستند که مدارس با توزیع عادلانه امکانات رفاهی آموزشی و آموزش عمومی باید از دسته‌بندی کردن رشته‌ها خودداری کرد.
دانشجو «د.ع.۱» دانشجوی سال آخر دکتری مهندسی مکانیک می‌باشد که دو دوره قبلی خود را نیز در همین رشته گذرانده است. وی در دوران دبیرستان علاقه به رشته تجربی و پزشکی داشته اما در زمان انتخاب دبیرستان در آن زمان، دبیرستان‌های سطح بالا رشته تجربی را پوشش نداده و عمدتاً فقط رشته ریاضی-فیزیک را داشتند. در نتیجه به ناچار وارد یکی از این دبیرستان‌ها شده و رشته ریاضی-فیزیک را در پیش گرفته است. با آگاهی نسبتاً کمی میان چند مهندسی برتر، مکانیک را انتخاب کرده و وارد این رشته شده است. او در راستای این تجربه شخصی خود می‌گوید: «اصلي‌ترین راهکاری که به ذهنم میرسد توزیع عادلانه و مناسب امکانات رفاهی آموزشی بین رشته‌های مختلف است. از این اتفاق بیفته خیلی از مسائل حل میشه. کسی که ادبیات دوست داره مثلاً میره سمت علاقه‌ش نه بیاد ریاضی بخونه چون به انسانی کمتر توجه میشه»

۲- حیطه آموزش عالی

برخی از راهکارهای ارائه شده توسط مشارکت‌کنندگان متوجه نقش اساتید دانشگاه، دانشجویان و به طور کلی دانشگاه‌ها در هدایت تحصیلی-شغلی افراد می‌باشد. زیرمضمون‌ها در حیطه آموزش عالی عبارتند از: شناخت رشته‌های دانشگاهی، کنکور، قوانین دانشگاهی و ریسک‌پذیری.

۲-۱- شناخت رشته‌های دانشگاهی

یکی از پرتکرارترین موضوعات در ارائه راهکارها، بحث شناخت از رشته‌های دانشگاهی می‌باشد. مشارکت‌کنندگان بر این باورند که تقسیم‌بندی رشته‌ها به خوب و بد براساس داشتن یا نداشتن پرستیژ اجتماعی و نابرابری رشته‌ها در جامعه ما پشتوانه و دلایل علمی و منطقی نداشته و به نظر امری سلیقه‌ای می‌باشد. لذا این امر موجب شده تا دانش‌آموزان تحت تأثیر جو جامعه و فشار خانواده‌ها به مسیری ورود کنند که دانش کافی از آن ندارند. مشارکت‌کنندگان با ارائه راهکارهایی از جمله برگزاری کارگاه‌های آشنایی با دروس دانشگاهی، فرهنگ‌سازی عمومی نسبت به تمامی رشته و عدم رتبه‌بندی آن‌ها و ارائه دروس دانشگاه به زبان ساده در شبکه‌های اجتماعی، بر اهمیت آگاهی دادن نسبت به رشته‌های دانشگاهی تأکید دارند.

دانشجو «ا.ع.۱» در حال حاضر دانشجوی سال آخر رشته مکانیک در دوره کارشناسی ارشد می‌باشد که دوره کارشناسی نیز در همین رشته تحصیل کرده است. وی این رشته را آزادانه، باتوجه به آزمون‌های روان‌شناختی و براساس تمام دانشش در زمان انتخاب رشته انتخاب کرده

است. اما با ورود به دانشگاه با افزایش ترم تحصیلی با واقعیت رشته آشنا شده که به یکباره موجب عدم رضایت شد اما با توجه به معدل بالا و این موضوع که می توانست بدون کنکور وارد دوره کارشناسی ارشد همین رشته شود، ریسک شرکت در کنکور و تغییر رشته را نپذیرفته. او در مورد نقش دانشگاه‌ها در آگاهی دادن نسبت به رشته‌های دانشگاهی می گوید: «مثلاً افراد داخل دانشگاه بیان درسارو بیان به زبان ساده که برای اقشار عادی قابل فهم باشه برای بقیه توضیح بدن توی یوتیوب یا مثلاً پادکست داخل دانشگاه ضبط بشه»

۲-۲- کنکور

تحصیلات دانشگاهی یکی از رایج‌ترین مسیرهای ورود افراد به بازار کار است. بر همین اساس، در کشور ما راه ورود به دانشگاه گذشتن از کنکور سراسری است. پس کنکور از این نظر می تواند یکی از موانع هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب شناخته شود که دانش‌آموزان به جهت کسب رتبه مطلوب برای ورود به رشته دلخواه و از طرفی مدرسه‌ها به منظور کسب جایگاه بالا در رقابت با دیگر مدارس، تمرکز دو چندان بر آن دارند. هم‌چنین، در بسیاری موارد که در تجربه مشارکت‌کنندگان نیز مشهود است، رتبه کسب شده در کنکور فرد را در شرایطی قرار داده که مجبور بوده میان رشته، دانشگاه و شهرهای مدنظرش، برخی را کنار بگذارند. لذا، توجه زیاد بر نتایج کنکور، مانع از شناخت علایق و توانایی دانش‌آموزان و بالا بردن دانش در مورد رشته‌ها شده است.

دانشجو «ک.ع.۲» که در حال حاضر دانشجوی سال آخر رشته عمران است، انتخاب این رشته را اجباراً به دلیل رتبه کنکور خود و به دلیل آن که ماندن در شهر تهران برای وی اولویت داشته است، وی عنوان می کند: «به نظرم توی دبیرستان /تقدر حجم درسا زیاده و تا کنکور باشه بچه‌ها نمیدونن میخوان چیکار کنن و به رشتشون فکر کنن. خوبه که برداشته بشه و هر دانشگاهی برای خودش امتحان مجزا بگیره»

۲-۳- قوانین دانشگاهی

یکی از شیوه‌های رایج مواجهه دانشجویان با نارضایتی از رشته خود، تغییر رشته است. تغییر رشته در دانشگاه منوط به پیروی از قوانین وضع در دانشگاه است که یکی از این قوانینی که بیشتر دانشجویان با آن دچار چالش می شوند، کسب یک معدل معین است. یکی از مشارکت‌کنندگان معتقد است قوانین دانشگاهی سختگیرانه در برخی موارد مانع از تغییر مسیر

واکوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

افراد شده است. بنابراین قوانین منعطف‌تر دانشگاهی برای تغییر رشته می‌تواند یک راهکار در مسیر هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب باشد.

دانشجو «ک.ت.۲» که در حال حاضر دانشجوی رشته زیست‌شناسی سلول مولکولی در دوره کارشناسی است، در دوران دبیرستان به دلیل علاقه به پزشکی علی‌رغم مخالفت‌های اطرافیان در سال سوم از رشته ریاضی- فیزیک به رشته تجربی تغییر رشته داده است. در دوران انتخاب رشته دانشگاهی با توجه به اینکه حداقل رتبه لازم برای قبولی در رشته پزشکی را نداشت، رشته فعلی را پذیرفته شده است. او می‌گوید: «جزای تغییر رشته رو در دانشگاه کمتر کنن. یه سری قوانین برای معدل بالا و اینا یا اینکه مثلاً یه سری قوانین کلی محروم از کنکور و اینا»

۲-۴- ریسک‌پذیری

در برخی موارد یکی از عواملی که مانع از تغییر به مسیر مطلوب می‌شود، عامل بیرونی نیست بلکه از خود فرد است. بدین معنا که افراد به دلیل مبهم بودن آینده و پیامدهای تغییر مسیر که می‌تواند تغییر رشته و انصراف از تحصیل و ورود به بازار کار باشد، از پایان دادن به مسیر نامطلوب دوری کرده و به تعبیر مشارکت‌کنندگان، افراد خود را در زندانی می‌بینند که مجبور به پایان رساندن آن هستند. لذا، بالا بردن قدرت ریسک‌پذیری دانشجویان برای تغییر رشته از دیگر راهکارهایی که ارائه شده است.

دانشجو «ک.ت.۲» در ادامه می‌گوید: «من کسایی رو میشناسم که رتک ۲ هستن ولی هیچ علاقه‌ای به رشتشون ندارن همشون از بقیه نیست انگار خودش خودشو مجبور میکنه که همین رشته رو تموم کنن و ریسک نمیکنن عوضش کنن»

۳- حیطه تخصصی

یکی از حیطه‌هایی که در صحبت‌های مشارکت‌کنندگان به آن اشاره شده است، حیطه تخصصی است. افراد بر این باور هستند با توجه به با اهمیت بودن موضوع هدایت تحصیلی-شغلی، نیاز است که این فرایند به شیوه تخصصی انجام شود. زیرمضمون‌ها در این حیطه عبارتند از: انتخاب رشته تخصصی، استعدادیابی و آزمون‌های روان‌شناختی.

۱-۳- انتخاب رشته تخصصی

انتخاب رشته تنها پر کردن فرم‌های هدایت تحصیلی و یا اولویت‌بندی رشته‌ها با توجه به رتبه کنکور نیست. بلکه، این فرایند نیازمند افراد متخصص است تا تنها به نتایج آزمون‌های هدایت

تحصیلی و معدل دانش‌آموزان اکتفا نکرده و با گفتگوهای عمیق و تخصصی با آنان تمامی عوامل مؤثر بر انتخاب یک مسیر را شناسایی کنند. راهکارهای ارائه شده برای یک انتخاب رشته تخصصی عبارتند از: توجه به علاقه فرد، تناسب رشته با توانایی و ویژگی‌های شخصیتی، توجه به وضعیت معیشتی، در نظر گرفتن محل زندگی افراد و در نظر گرفتن نقش افراد در تصمیم‌گیری. دانشجو «ا.ع.۳» توجه به وضعیت معیشتی را نکته مهمی می‌داند: «توی دبیرستان بستگی به خود دانش‌آموز داره که باید ببینیم وضعیت خانوادش چجوری هست که اصلاً باید بره ادامه تحصیل بده یا وارد بازار کار بشه»

دانشجو «ا.ت.۵» توجه به محل زندگی را اینگونه توضیح می‌دهد: «محل زندگی افراد متفاوت هست مثلاً یادمه یه جایی بودم اکثراً کشاورزی میخوندن چون زمین داشتن و باغداری میکردن توی اون منطقه. شاید لازم باشه تو یه جاهایی یه رشته‌هایی که بیشتر باهش ممکن هست سروکار داشته باشن بیشتر شناخته شه»

۲-۳- استعدادیابی

یکی از مواردی که باید بصورت تخصصی در فرایند هدایت تحصیلی-شغلی انجام گیرد، استعدادیابی افراد فارغ از نمرات آنان است. به باور مشارکت‌کنندگان وجود سیستم آموزشی متمرکز و کمبود امکانات در مدارس مانع از آن شده دانش‌آموزان در تمامی حیطه‌ها فعالیت کنند تا استعداد آنان نه تنها در زمینه‌های درسی بلکه در حیطه‌های دیگر مانند ورزشی، هنری، موسیقی و غیره کشف شود. لازم به ذکر است که استعدادیابی می‌تواند در گرو حضور افراد متخصص و انتخاب رشته تخصصی باشد.

مشارکت‌کننده «ف.ا.۵» فارغ‌التحصیل مترجمی زبان فرانسه در دوره کارشناسی ارشد که دوره کارشناسی خود را نیز در همین رشته به پایان رسانده است. انتخاب رشته ریاضی در دبیرستان تنها به دلیل نمرات بالا و جو خانواده و جامعه در آن زمان بوده است اما رشته مورد نظر خود قبول نشده و رشته زبان را پذیرفته شده است. این مشارکت‌کننده در حال حاضر در زمینه تجهیزات پزشکی اشتغال دارد که هیچ ارتباطی با مدرک دانشگاهی او ندارد. او توضیح می‌دهد: «یه چیز خیلی مهم که وجود داره استعداد یابی هست. منظورم نمره هاشون نیست که بین نمره کدوم درس بالاس. بیان ببینن چه کاری رو میتونه پرورش بده توش خلاقیت داشته باشه و انجامش بده»

واکوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

۳-۳- آزمون‌های روان‌شناختی

با وجود استفاده از فرم‌های هدایت تحصیلی در مدارس، مشارکت‌کنندگان بر این باورند آزمون‌های روان‌شناختی در زمینه هدایت تحصیلی-شغلی گستره فراوان‌تری داشته که قابلیت سنجش تمامی ابعاد در کنار علایق دانش‌آموزان را دارند. بنابراین می‌توان اطمینان حاصل شود که این علاقه با دیگر ابعاد زندگی افراد هم‌خوانی داشته و انتخاب رشته صرفاً از روی اجبار، جو موجود به دلیل تقسیم‌بندی رشته‌ها و بازارکار موجود نیست.

دانشجو «ک.ع.۳» رشته مکانیک را تحت فشار خانواده به دلیل برتر بودن این رشته در نظر خانواده و جامعه انتخاب کرده است و در حال حاضر از رشته خود عدم رضایت دارد. «بیان تستای روان‌شناسی بگیرن ببینن که این بچه به چه دردی می‌خوره ببینن علاقه این بچه چیه مثلاً صرفاً این نباشه که یه رشته چون همه جا هست چون تاپه چون بازار کارش خوبه هرکسی پاشه بره»

۴-۴- حیطه خانوادگی

راهکارهای ارائه شده در حیطه خانوادگی، آن دسته از راهکارهایی است که در ارتباط با خانواده‌ها و نقش آنان در فرایند هدایت تحصیلی-شغلی افراد می‌باشد. زیرمضمون‌ها در این حیطه عبارتند از: باورهای سنتی خانواده، نقش خانواده و آگاهی خانواده.

۴-۱- نقش خانواده

یکی از مهم‌ترین عوامل بیرونی که نقش بسزایی در انتخاب رشته افراد دارد، خانواده به خصوص والدین است. لذا، نقش خانواده در مسیر هدایت تحصیلی-شغلی غیر قابل انکار بوده و در بسیاری از موارد، همانطور که در تجربه شخصی مشارکت‌کنندگان نیز مشخص شد، نقش آنان در تصمیم‌گیری از نقش خود افراد بیشتر شده است که همین مسئله منجر به هدایت تحصیلی-شغلی نامطلوب شده است. درواقع بسیاری از والدین سعی بر برآورده کردن آرزوهای دست نیافته خود در فرزندانشان دارند که همین امر منجر به نادیده گرفته شدن علایق و توانایی‌های دانش‌آموزان می‌شود. بنابراین تعدادی از مشارکت‌کنندگان بر این باور هستند که یکی از راهکارهای هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب کمرنگ شدن نقش خانواده‌ها در تصمیم‌گیری می‌باشد.

دانشجو «ا.ت.۵» از فشار خانواده‌ها می‌گوید: «روی خانواده‌ها کار بشه که فشارهاشون کمتر

بشه و آرزوهاشون رو به بچه‌ها تحمیل نکنن»

۴-۲- باورهای سنتی خانواده

همانطور که پیش تر اشاره شد، تقسیم‌بندی رشته‌های تحصیلی براساس دارا بودن یا نبودن پرستیژ اجتماعی و هم‌چنین درآمد حاصل از مشاغل مربوط به آن منجر به باورها و دیدگاه خانواده‌ها در مورد رشته‌ها و مشاغل گوناگون شده است که در مسیر هدایت تحصیلی-شغلی تأثیرگذار است. یکی از رایج‌ترین طبقه‌بندی‌های رشته‌های تحصیلی، قرار دادن رشته‌های علوم انسانی در سطح پایین‌تر از نظر پرستیژ اجتماعی در جامعه است. بنابراین، همانطور که در پژوهش حاضر نیز مشخص شد، بسیاری از افراد با وجود علاقه به رشته‌های علوم انسانی، تحت فشار خانواده و مدارس به سمت رشته‌های مهندسی یا پزشکی هدایت شدند که در نهایت منجر به عدم رضایت از رشته تحصیلی و یا تغییر رشته شده است.

دانشجو «ا.ت.۲» که در حال حاضر دانشجوی رشته برنامه‌ریزی درسی می‌باشد و دوره کارشناسی را نیز در رشته علوم تربیتی به پایان رسانده است، در ابتدا در دبیرستان به دلیل مد روز بودن پزشکی و اجبار خانواده مبنی بر انتخاب رشته تجربی، این رشته را انتخاب کرده اما در ادامه به ریاضی تغییر رشته داده است. در سال کنکور به رشته روان‌شناسی علاقه‌مند شده اما رشته موردنظر خود قبول نشده و تلاشش برای قبولی در این رشته در سال دوم بوده است. بنابراین تصمیم به شرکت در کنکور انسانی گرفته اما با مخالفت جدی خانواده روبرو شده است. از نظر او باتوجه به آن که بسیاری از خانواده‌ها هزینه‌های زیادی بابت قبولی فرزندان خود در برخی رشته‌های مطرح می‌کنند: «شکستن گارد خانواده‌ها نسبت به رشته‌ها خیلی سخته یه سری رشته‌ها به دلایل مختلف خیلی بولد شدن براشون و اون گارد خوبه که شکسته بشه»

۴-۳- آگاهی خانواده

از مهم‌ترین مسائلی که حتی شاید بتواند دو مورد قبلی باورهای سنتی و نقش خانواده‌ها را نیز پوشش دهد، آگاهی خانواده‌ها نسبت به تمامی رشته‌ها و مشاغل است. مشارکت‌کننده‌ها بر این باور هستند زمانی که خانواده‌ها آگاهی مناسبی از همه شغل‌ها و رشته‌های دانشگاهی داشته باشند، باورهایشان کمی تلطیف شده و ناخودآگاه فشارهایشان بر تصمیم‌گیری‌ها کمتر خواهد شد. بنابراین آگاهی خانواده‌ها نسبت به تمامی رشته‌ها و مشاغل به منظور دوری از مدگرایی از راهکارهای ارائه شده توسط مشارکت‌کنندگان است.

دانشجو «ا.ت.۲» از هزینه‌های سنگین در جهت پیش رفتن در مسیر مدگرایی می‌گوید: «ما در جامعه‌ای زندگی میکنیم که همه درگیر اینن که بچه‌ها پزشک بشن و متأسفانه چیزی که

واکاوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

داریم الآن میبینیم پول‌های زیادی صرف میشه که بچه‌ها پزشکی قبول شن. پس خوبه که این آگاه‌سازی برای والدین انجام بشه تا با شغل‌های دیگه هم آشنا شن»

۵- حیطه سیاسی-اجتماعی

در حیطه سیاسی-اجتماعی راهکارهایی ارائه شده است که افراد بر این باورند برخی قدم‌ها در مسیر هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب باید از سمت جامعه و سیاست‌گذاران برداشته شود. زیرمضمون‌ها در این حیطه عبارتند از: مدرک‌گرایی، الگوگیری و روابط با کشورها.

۵-۱- مدرک‌گرایی

یکی از مسائلی که امروزه در جامعه ما در زمینه هدایت تحصیلی-شغلی فراگیر است، تأکید بر هدایت تحصیلی است تا هدایت شغلی. بدین معنا که مدارس و خانواده‌ها و حتی خود دانش‌آموزان آینده روشن را در گرو تحصیلات آکادمیک دانسته و سعی بر هدایت تمامی دانش‌آموزان فارغ از علایق و توانایی‌ها و اهداف بلندمدت آنان بر ورود به دانشگاه داشته‌اند. تأثیر بازار کار نیز در این روند غیرقابل انکار است چرا که شرط ورود به بسیاری از مشاغل، دارا بودن حداقل تحصیلات دانشگاهی است. در نتیجه بحث مدرک‌گرایی در جامعه و هدایت افراد در فرایند هدایت تحصیلی-شغلی به سمت ادامه تحصیل از دیگر مسائل هدایت تحصیلی-شغلی نامطلوب می‌باشد.

دانشجو «ک.ع.۲» در این رابطه می‌گوید: «به صرف اینکه ناشر میخوان کتاباشون رو بفروشن بچه‌هارو تشویق به کنکور نکنن خیلی جاها دیگه مدرک‌گرا نیستن و اگر این آشنایی از همون اول باشه دیگه کسانی که دوست دارن وارد بازار کار بشن نمیرن دانشگاه و فقط کسانی که علاقه به ادامه تحصیل دارن و مدرک‌گرا نیستن میرن»

۵-۲- الگوگیری

یکی از راهکارهای ارائه شده به منظور انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب، الگوگیری از کشورهای موفق در این زمینه می‌باشد. بدین معنی که سیاست‌گذاران به راهبردهای مورد استفاده در کشورهای موفق آگاه باشند تا باتوجه به ظرفیت‌ها و بسترهای داخل کشور بتوانند برخی از آن‌ها را اجرا کنند. این راهبردها می‌توانند در زمینه مواردی باشند که در تمامی حیطه‌های پیشین مانند تربیت متخصصان هدایت تحصیلی-شغلی، آگاهی خانواده‌ها، استعدادیابی و نحوه گزینش افراد در دانشگاه‌ها باشند.

دانشجو «ا.ع.۲» دانشجوی سال آخر رشته مهندسی پزشکی که دوره کارشناسی خود را در رشته مکانیک گذرانده است، در دوره ارشد به دلیل رتبه کنکور خود میان دو گزینه یک سال پشت کنکور ماندن و انتخاب رشته‌ای که می‌داند به آن علاقه ندارد، دومی را انتخاب کرد. او توضیح می‌دهد: «من استناد میکنم به کسانی که موفق بودن. یعنی ببینیم توی کشورهای پیشرفته که بچه‌ها این راه رو میرن و موفق هستند چه کاری انجام میدن حالا ما هم بیایم با توجه به ظرفیت‌های خودمون به سریشو عملی کنیم»

۵-۳- روابط با کشورها

تقسیم‌بندی رشته‌های تحصیلی یکی از مسائل فراگیر در جامعه است که پیش از این تأثیر آن بر موارد گوناگون مانند باورهای خانواده‌ها، کنکور، علاقه دانش‌آموزان و نابرابری رشته‌ها توضیح داده شد. یکی از مواردی که به باور مشارکت‌کنندگان منجر به این تقسیم‌بندی‌ها شده است، وجود بازار کار در داخل و کشور می‌باشد. لذا، بهبود روابط کشور با دیگر کشورها در دنیا به گسترش فرصت‌های شغلی در حیطه‌های گوناگون کمک کرده و بنابراین با توجه به زمینه‌های شغلی ایجاد شده افراد در انتخاب رشته خود را محدود به چند رشته خاص نخواهند کرد.

دانشجو «ا.ع.۲» در این زمینه می‌گوید: «مثلاً وقتی چون کشورمون با دنیا رابطه پایداری نداره ما در برهه‌هایی از زمان ما تحریم میشیم باعث میشه رشته‌هایی که صنعتی ترن مثل برق و مکانیک نیاز بهشون کمتر بشه و فرصت شغلیشون کمتر بشه. راهکارش اینه که رابطمون با دنیا درست شه و رابطمون با دنیا پایدارتر شه مثلاً رشته کامپیوتر خیلی رو بورسه و رشته‌های صنعتی بازار کاری نداره و کامپیوتر رو انتخاب میکنن که فارغ از تحریم‌ها میتونن اینجا کارکنن»

۶- حیطه شغلی

همانطور که از نام این فرایند-هدایت تحصیلی شغلی- نیز مشخص است، لازم است بخشی از فرایند در حیطه شغلی و آینده شغلی افراد انجام شود. بنابراین برخی از راهکارهای ارائه شده در حیطه شغلی مطرح شده است. زیرمضمون‌ها در این حیطه عبارتند از: بازار کار و کارورزی.

۶-۱- بازار کار

از آنجایی که به نظر می‌رسد هر تحصیلی در نهایت هدفش ورود به بازار کار است، لذا موضوع شناخت درست از بازار کار رشته‌های دانشگاهی موضوع مهمی است که باید به آن پرداخته شود. بدین صورت که ناآگاهی و گاهاً تصورات اشتباه از بازار کار در رشته‌های گوناگون می‌تواند منجر به

واکوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

انتخاب یک مسیر نامناسب برای فرد شود. هم‌چنین، نابرابری رشته‌های دانشگاهی در بازار کار، از مواردی است که به تعدد در تجربه مشارکت‌کنندگان نیز دیده شده است که از نظر مشارکت‌کنندگان ایجاد بازار کار مساوی برای تمامی رشته‌ها افراد می‌توانند با احساس امنیت وارد مسیر مطلوب خود شوند. بنابراین آشنایی افراد با آینده شغلی رشته از راهکارهای ارائه شده توسط آنان است.

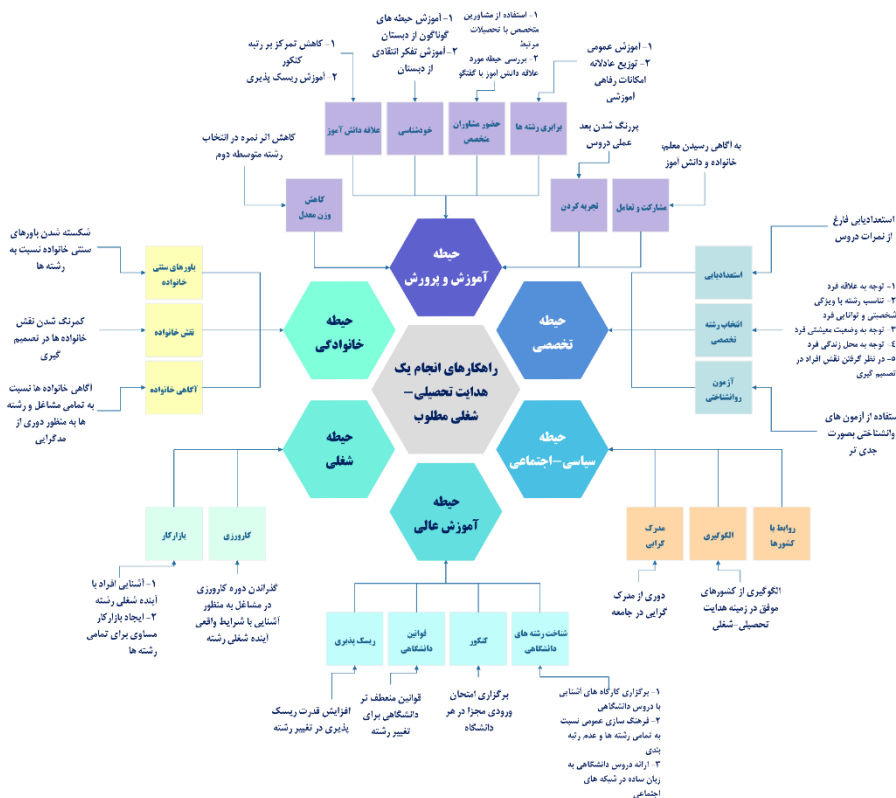
دانشجو «د.ع.۱» اشاره می‌کند: «ایجاد بازار کار مساوی بین همه رشته‌ها، فکر میکنم اگر این اتفاق بیفته خیلی از مشکلات حل بشه. مثلاً یکی از دوستان من موسیقی رو حرفه‌ای انجام میداد اگر وارد مکانیک شده بود چون اون امنیت شغلی و اقتصادی رو نداشت»

۶-۲- کارورزی

از مواردی که جهت انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب ارائه شد، پررنگ شدن بعد عملی دروس است که در آن بر کاربرد دروس تدریس شده در مدارس تأکید شده است. کارورزی بیش‌تر بر تجربه کردن بازار کار رشته مورد علاقه اشاره دارد که در آن افراد در یک دوره کوتاه مدت در محیط واقعی مشاغل حضور پیدا کرده تا علاوه بر آشنایی با نحوه کار و وظایف شغلی، از بسیاری از عوامل محیطی که موجب سختی و یا لذت‌بخش بودن کار می‌شود آگاهی پیدا کنند. بنابراین، یکی از راهکارهایی که در حیطه شغلی ارائه داده شده است، گذراندن دوره کارورزی در مشاغل گوناگون به منظور آشنایی با شرایط واقعی آینده شغلی یک رشته است.

دانشجو «ع.۴» دانشجوی سال آخر مهندسی پزشکی در دوره کارشناسی ارشد، دوره کارشناسی نیز در همین رشته تحصیل کرده‌اند. با وجود نارضایتی خانواده و به نوعی به دلیل لجبازی با آنان، رشته ریاضی-فیزیک را در دبیرستان انتخاب نموده اما به دلیل علاقه به رشته‌های پزشکی، آن زمان رشته مهندسی پزشکی را انتخاب کرد. اما به دلیل آگاهی ناکافی از این رشته به خصوص در حیطه بازار کار نوعی سرخوردگی برایشان بوجود آمد. «اگر میشد بیان تو موقعیت‌های شغلی مرتبط با رشته‌های تحصیلی به نظرم خیلی خوبه. الان متاسفانه در بازار کار خیلیا سرجای خودشون نیستن رشته یه چیزه کار یه چیز دیگه. در دبیرستان یه حالت کارآموزی تحصیل محور که هم با رشته آشنا شه هم با محیط کار رشته»

در ادامه به منظور جمع‌بندی راهکارهای انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب، بصورت تیتروار در شکل ۱ نشان داده شده است.

شکل ۱- راهکارهای انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب در شش مضمون کلی که به شش حیطه مختلف اشاره دارند، طبقه‌بندی شده‌اند که عبارتند از: حیطه آموزش و پرورش، حیطه آموزش عالی، حیطه تخصصی، حیطه خانوادگی، حیطه سیاسی-اجتماعی و حیطه شغلی. از آنجایی که افراد در دوران تحصیل خود بیشتر زمان خود را در مدرسه سپری می‌کنند، بنابراین مدرسه و عوامل مرتبط با آن می‌توانند تأثیر بسزایی بر فرایند هدایت تحصیلی-شغلی داشته باشند. در همین راستا، مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر نیز بر این باور هستند که به منظور انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب، نیاز است تا اقداماتی در مدارس صورت گیرد. لذا عمده‌ترین راهکارهای ارائه شده توسط مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر به منظور انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب در حیطه آموزش و پرورش می‌باشد.

واکوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

در پژوهش‌های متعددی نشان داده شده است که علاقه فرد یکی از مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر انتخاب رشته است (پریچارد و همکاران، ۲۰۱۸؛ سوپ و همکاران، ۲۰۱۹؛ ژانگ و همکاران، ۲۰۲۱؛ مکدونالد و دوردیو، ۲۰۲۱؛ مختارزاده بازرگانی و علیزاده، ۱۳۹۸؛ تجری و جوان‌نشان، ۱۳۹۹). مشارکت‌کنندگان بر این باور هستند که در پایه دوازدهم تمرکز و نگرانی اصلی بیشتر مشاوران، معلمان، خانواده‌ها و حتی خود دانش‌آموزان بر کسب رتبه مطلوب است و هیچ یک از این افراد به اتفاقاتی که بعد از کنکور پیش روی دانش‌آموز قرار می‌گیرد نمی‌پردازند. بنابراین اینگونه می‌توان استدلال کرد که این تمرکز و زمان گذاشتن به منظور کسب رتبه مورد نظر مانع از پی بردن به علایق دانش‌آموزان و هدایتشان به مسیر درست می‌شود. همچنین، مشارکت‌کنندگان اذعان داشتند که در فرایند هدایت تحصیلی-شغلی در مدارس تنها نباید بر نمره و معدل دانش‌آموزان اکتفا کرد و لازم است که اثر نمره در انتخاب رشته متوسطه دوم کاهش یابد. رضایی مدنی و همکاران (۱۳۹۸) نیز در بررسی فرایند هدایت تحصیلی، یکی از نارسایی‌های فرایند هدایت تحصیلی را وزنه سنگین عملکرد تحصیلی و هدایت تحصیلی به جای هدایت تحصیلی دانستند. چنانچه در پژوهش حاضر نیز اشاره شد که تعدادی از مشارکت‌کنندگان به دلیل آنکه در دبیرستان عملکرد تحصیلی بالایی در دروس تخصصی ریاضی-فیزیک داشتند علی‌رغم علاقه‌شان به علوم انسانی، تحت اجبار خانواده و تصویر نادرست جامعه و مدرسه از رشته‌های علوم انسانی از اینکه دانش‌آموزان با سطح تحصیلی پایین‌تر باید وارد رشته علوم انسانی شوند، به سمت رشته‌های ریاضی-فیزیک هدایت شدند.

مشارکت‌کنندگان بر این باور هستند که منظور استعدادیابی و کشف علایق، توانایی و مهارت‌های دانش‌آموزان به غیر از دروس تئوری در مدارس، حیطة عملی دروس باید پررنگ شده و حیطة‌های گوناگون در مدارس از همان دوران ابتدایی در برنامه‌های درسی قرار داشته باشند. همسو با این راهکارها، کریسان و همکاران (۲۰۱۵) و اوزمن و هورسن (۲۰۲۰) دریافتند آگاهی از توانایی‌ها و شناسایی علایق از نیازهای افراد در فرایند هدایت تحصیلی-شغلی می‌باشد. همچنین چوکوئودو و آگبوانیا (۲۰۲۰) نشان دادند مهارت‌های عملی مبتنی بر آموزش شغل بر رضایت از رشته تحصیلی می‌تواند مؤثر واقع شود که همسو با راهکار پررنگ شدن حیطة عملی دروس می‌باشد.

نظرات مشاوران از جمله عوامل دیگری است که می‌تواند بر هدایت دانش‌آموزان در مسیر تحصیلی-شغلی مؤثر واقع شود (سوریادی و همکاران، ۲۰۲۰؛ مختارزاده بازرگانی و علیزاده، ۱۳۹۸؛ تجری و جوان‌نشان، ۱۳۹۹). مشارکت‌کنندگان نیز بر این باور هستند که در مدارس، مشاوران متخصص با تحصیلات مرتبط باید به کار گرفته شوند. باقری (۱۳۹۵) در بررسی نظام

راهنمایی و مشاوره در دبیرستان از نظر دانش‌آموزان دریافت که یکی از چالش‌ها در سیستم مشاوره‌ای، غیرحرفه‌ای عمل کردن مشاوران و عدم اعتماد دانش‌آموزان به مشاوران می‌باشد. دسته دیگری از راهکارها در حیطه آموزش عالی قرار دارند. به عبارت دیگر، این دسته از راهکارها، راهکارهایی هستند که مشارکت‌کنندگان بر این باورند که فعالیت‌هایی باید از سمت عوامل دانشگاهی از جمله اساتید و دانشجویان انجام گیرد. یکی از مهم‌ترین راهکارهایی که در حیطه آموزش عالی مورد بحث واقع شده است، شناخت رشته‌های دانشگاهی می‌باشد. چنانچه موسوی و همکاران (۱۳۹۹) دریافتند که یکی از چالش‌های بنیادین فرایند هدایت تحصیلی- شغلی ندانستن چند و چون رشته‌ها از سمت دانش‌آموزان است. از راهکارهایی که مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر به منظور شناخت رشته‌های دانشگاهی ارائه دادند می‌توان به برگزاری کارگاه‌های آشنایی با دروس دانشگاهی، ارائه دروس دانشگاهی به زبان ساده و قابل فهم برای عموم مردم در شبکه‌های اجتماعی و فرهنگ‌سازی عمومی نسبت به تمامی رشته‌ها و عدم رتبه‌بندی آن‌ها اشاره کرد. به نظر می‌آید این یافته را اینگونه می‌توان استدلال کرد باتوجه به آن که هر ساله برخی از رشته‌ها در گروه‌های تحصیلی مختلف مانند؛ مهندسی کامپیوتر، برق و مکانیک در گروه فنی-مهندسی، پزشکی و دندانپزشکی در گروه علوم تجربی، روان‌شناسی و حقوق در گروه علوم انسانی و علوم کامپیوتر در گروه علوم پایه بعنوان رشته‌های پرمقتضی شناخته می‌شوند، به منظور جلوگیری از مدگرایی و انتخاب رشته تنها به دلیل پرمقتضی بودن آن، لازم است تا افراد از واقعیت رشته دانشگاهی و آن‌چه که در دوران تحصیل در دانشگاه بر دانشجو می‌گذرد، شناخت واقعی پیدا کنند.

سومین مضمون کلی حیطه تخصصی می‌باشد. چنانچه در حیطه آموزش و پرورش نیز به ضرورت حضور مشاوران متخصص در مدارس با مدرک تحصیلی مرتبط اشاره شده است. این مضمون کلی شامل راهکارهایی است که افراد بر این باور هستند باید از سوی متخصصین مورد توجه واقع شود. از نظر مشارکت‌کنندگان یک انتخاب رشته تخصصی باید باتوجه به علاقه، تناسب رشته با توانایی و ویژگی‌های شخصیتی، محل زندگی، وضعیت معیشتی فرد و باتوجه به نقش افراد در تصمیم‌گیری صورت گیرد. همانطور که پیش‌تر به کاهش تمرکز بر عملکرد تحصیلی افراد براساس نمرات، آموزش حیطه‌های گوناگون به منظور خودشناسی و پررنگ شدن بعد عملی دروس در حیطه آموزش و پرورش اشاره شده است، در همین راستا مشارکت‌کنندگان پژوهش حاضر استعدادیابی به شیوه‌های تخصصی فارغ از نمرات دروس ضروری می‌دانند. در نهایت جدی گرفتن آزمون‌های روان‌شناختی نیز از دیگر راهکارهایی که به شناسایی علایق، توانایی‌ها و ویژگی‌های شخصیتی فرد کمک خواهد کرد و در راستای یک انتخاب رشته تخصصی از نظر مشارکت‌کنندگان باید انجام گیرد. همسو با این راهکار رضاپورمیر صالح و همکاران (۱۳۹۵) نشان

واکاوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ...

دادند دانش‌آموزان نسبت به سنجش علایق و استعدادهای خود با استفاده از آزمون‌های روانی آگاهی داشته و از آن استفاده کردند.

دسته دیگر از راهکارهای ارائه شده در حیطه خانوادگی قرار دارد. مشارکت‌کنندگان بر این باور هستند که راهکارهای ارائه شده در این مضمون کلی در راستای یکدیگر هستند. بدین صورت که ابتدا لازم است تا نقش خانواده‌ها در تصمیم‌گیری کمرنگ شده و نقش خود افراد در امر هدایت تحصیلی-شغلی مدنظر قرار داده شود. در ادامه لازم است تا با به آگاهی رسیدن خانواده‌ها نسبت به تمامی رشته‌ها و مشاغل به دور از مدگرایی، همان موضوعی که تحت عنوان فرهنگ‌سازی نسبت به تمامی رشته‌ها در حیطه آموزش عالی مورد بررسی قرار گرفت، باورهای سنتی خانواده‌ها نسبت به رشته‌ها شکسته شود. در واقع اینگونه می‌توان استدلال کرد با توجه به آن که در همیشه خانواده‌ها بر هدایت دانش‌آموزان به رشته‌های نظری به خصوص ریاضی و علوم تجربی است، ضروری به نظر می‌رسد که در راستای راهکارهای ارائه شده در حیطه‌های ذکر شده، تأثیر خانواده‌ها نیز مورد توجه واقع شود تا رشته‌هایی هم‌چون علوم انسانی و رشته‌های مرتبط با هنر مغفول واقع نشوند.

راهکارها در حیطه سیاسی-اجتماعی آن چیزی است که بیشتر متوجه جامعه و سیاست‌گذاران در حوزه آموزش عالی می‌باشد. یکی از راهکارهای ارائه شده توسط مشارکت‌کنندگان، دوری از مدرک‌گرایی در جامعه است. در واقع به نظر می‌آید اینگونه می‌تواند استدلال کرد که افراد بر این باور هستند در فرایند هدایت تحصیلی-شغلی، بیشتر بر هدایت تحصیلی تأکید می‌شود و این پیش‌فرض مدنظر قرار می‌گیرد که تمامی افراد ابتدا باید به سمت تحصیل در دانشگاه هدایت شوند در صورتی که شاید برخی از افراد در بازار کار موفق‌تر عمل کنند. در همین راستا می‌توان به پنج نفر از شرکت‌کنندگان پژوهش حاضر اشاره کرد که پس از اتمام تحصیلات دانشگاهی خود وارد حیطه شغلی کاملاً نامرتب با رشته تحصیلی خود شدند و در حال حاضر علاوه بر احساس رضایت بیشتر، تصور می‌کنند که عملکردشان در حیطه شغلی به مراتب بهتر از حیطه تحصیلی بوده است. همسو با این راهکار صادقی فسایی و عالی‌زاده (۱۳۹۷) نیز نشان دادند افراد پس از کنکور در موقعیت دوم از هدایت تحصیلی-شغلی، به دلیل اقتضات مدرک‌گرایی دست به انتخاب رشته می‌زنند.

یکی از عوامل مؤثر بر انتخاب رشته فرد می‌تواند آینده شغلی رشته (نیازی و سلیمان‌نژاد، ۱۳۹۹؛ پریچارد و همکاران، ۲۰۱۸؛ مکدونالد و دوردیو، ۲۰۲۱) باشد. چنانچه فدوی رودسری و همکاران (۱۳۹۹) نیز در پژوهش خود نشان دادند که هدف اکثریت افراد از ورود به دانشگاه اهداف اقتصادی-شغلی و بدست آوردن شغل مناسب در آینده است. بنابراین حیطه شغلی از دیگر زمینه‌هایی است که به نظر مشارکت‌کنندگان برای یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب باید

مدنظر قرار داده شود. یکی از راهکارهای ارائه شده در این حیطه ضرورت آشنایی افراد با آینده شغلی رشته موردنظر می‌باشد. چنانچه، مامی و امید (۱۳۹۲) یکی از علل گرایش مغرط دانش‌آموزان به انتخاب رشته علوم تجربی را بی‌اطلاعی از وضعیت بازارکار و سطح درآمد دیگر رشته‌ها دانستند. بنابراین به نظر می‌رسد برای تحقق بخشیدن به این راهکار لازم است تا همانطور که در حیطه خانوادگی نیز به آن اشاره شده است، علاوه بر خانواده‌ها، باورهای سنتی مسئولین مدرسه و دانش‌آموزان نسبت به رشته‌ها شکسته شود و به دور از تعصبات و سوگیری و مدگرایی تمامی این افراد نسبت به تمامی مشاغل و رشته‌ها به آگاهی برسند. همسو با راهکار فوق، کریسان و همکاران (۲۰۱۵) و اوزمن و هورسن (۲۰۲۰) نشان دادند شناسایی آینده و فرصت‌های شغلی از نیازهای افراد در هدایت تحصیلی-شغلی می‌باشد.

مهم‌ترین محدودیت در پژوهش حاضر عدم آشنایی دانشجویان مقاطع و رشته‌های تحصیلی مختلف با پژوهشگر بوده است که به سبب آن دیده می‌شود که بسیاری از دانشجویان در گروه‌های تحصیلی غیر از علوم تربیتی، تمایلی به شرکت در مصاحبه‌ها نشان ندادند. مشارکت‌کنندگان در پژوهش حاضر، همگی دارای یک تجربه زیسته در خصوص فرایند هدایت تحصیلی-شغلی نامطلوب و تجربه آسیب‌های ناشی از آن می‌باشند. بنابراین با توجه به این موضوع، راهکارهای ارائه شده توسط آنان در پژوهش حاضر برای انجام یک هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب برخاسته از تجربیات افراد از چالش‌های هدایت تحصیلی-شغلی می‌باشد. لذا توصیه می‌شود این راهکارها در قالب یک دستورکار جمع‌بندی شده و در اختیار مدارس و دست‌اندرکاران برنامه هدایت تحصیلی-شغلی قرار گیرد تا با توجه به بستر موجود در جامعه، بکار گرفته شوند. همچنین، با توجه به نتایج مصاحبه‌ها که بسیاری از مشارکت‌کنندگان اذعان داشتند در طبقه‌بندی رشته‌های تحصیلی در مدارس و دانشگاه‌ها، علوم انسانی از دیدگاه خانواده‌ها و مدارس دارای پرستیژ اجتماعی پایین‌تر نسبت به رشته‌های ریاضی-فیزیک و علوم تجربی می‌باشد. لذا پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده، دیدگاه این افراد در مورد رشته‌های علوم انسانی بصورت عمیق واکاوی شود تا چرایی پایین بودن منزلت اجتماعی این رشته‌ها از نظر آنان روشن شود.

منابع

ابراهیمی مقدم، ندا، صمدی، بیتا، و شریفی، اصغر. (۱۳۹۶). شناسایی دلایل تمایل و عدم تمایل دانش‌آموزان به انتخاب رشته هنر: مطالعه موردی دانش‌آموزان دختر پایه اول متوسطه منطقه ۲ شهر تهران. *اندیشه‌های نوین تربیتی*، (۲) ۱۳، ۱۷۳-۱۵۳.

- واکوی تجارب و راهکارهای انجام هدایت تحصیلی-شغلی مطلوب از دیدگاه دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ... باقری، تیمور. (۱۳۹۵). بررسی نظام راهنمایی و مشاوره دبیرستان‌های استان اصفهان از دیدگاه دانش‌آموزان، مدیران، مشاوران و کارشناس مسئولان مشاوره. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۱۲۸، ۱۳۷-۱۵۴.
- تجری، طیبیه، و جوان‌نشان، مهین‌دخت. (۱۳۹۹). شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مدل جدید هدایت تحصیلی: کاربردی در رفاه اجتماعی دانش‌آموز و خانواده. *فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۷۶، ۲۳۴-۲۰۷.
- جعفری، احمد، قراگوزلو، پوریا، و بقالیان، علی. (۱۳۹۹). بررسی نگرش دانشجویان رشته دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران نسبت به رشته تحصیلی و آینده شغلی خود. *مجله دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی تهران*، (۲)، ۳۳، ۱۲۵-۱۱۶.
- ذبیحی جلالی‌زواره، الهه، کاظمیان، سمیه، و کسایی، عبدالرحیم. (۱۳۹۹). عوامل مؤثر دوران پیش از دبستان و دبستان، بر انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان پایه نهم: یک مطالعه کیفی. *فصلنامه علوم روانشناختی*، (۱۹)، ۱۹، ۵۶۶-۵۶۱.
- رضاپورمیر صالح، یاسر، شفاپی، مریم، و براتی، سمیه. (۱۳۹۵). بررسی وضعیت آگاهی، دسترسی و استفاده دانش‌آموزان از منابع اطلاعاتی مؤثر بر انتخاب رشته تحصیلی. *فصلنامه پژوهش‌های مشاوره*، (۶۰)، ۱۵، ۸۳-۶۰.
- رضایی مدنی، رضا، کلانتری هرمزی، آتوسا، و نعیمی، ابراهیم. (۱۳۹۸). بررسی فرایند هدایت تحصیلی نوین از منظر مشاوران مدارس. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، (۳۹)، ۱۰، ۲۷-۴۸.
- شفیع‌آبادی، عبدالله. (۱۳۹۹). *راهنمایی و مشاوره تحصیلی و شغلی (مفاهیم و کاربردها)*. تهران: انتشارات سمت.
- صادقی فسایی، سهیلا، و عالی‌زاده، عباس. (۱۳۹۷). از انتخاب تا تغییر رشته تحصیلی: امکان نوع‌شناسی مهاجران تحصیلی. *دوفصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی*، (۱)، ۵، ۶۵-۹۰.
- علیلو، سید کاظم، اکبری سلطان‌باجی، فاطمه، و باوان‌پوری، مسعود. (۱۴۰۰). بررسی میزان علاقه به رشته تحصیلی و آینده شغلی در میان دانشجویان گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان. *مجله پژوهش در آموزش زبان و ادبیات عرب*، (۴)، ۳، ۱۷۰-۱۵۷.
- فدوی رودسری، آزاده، صالحی، کیوان، خدایی، ابراهیم، مقدم‌زاده، علی، و جوادی‌پور، محمد. (۱۳۹۸). بازنمایی نشانگان روان‌شناختی، عملکردی و رفتاری افت تحصیلی دانشجویان دوره کارشناسی دانشگاه تهران. *فصلنامه پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی*، (۴)، ۱۰، ۱۴۰-۱۱۱.

فدوی رودسری، آزاده، صالحی، کیوان، خدایی، ابراهیم، مقدمزاده، علی، و جوادی پور، محمد. (۱۳۹۹). ادراک دانشجویان و مدرسین از تحصیلات دانشگاهی و ارائه راهکار برای پیشگیری

از افت تحصیلی دانشجویان. *مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، (۱۳(۶)، ۶۴۸-۶۳۹.

گل پیچ، زینب، نظری، علی محمد، تاجیک اسماعیلی، عزیزالله، و کسایب اصفهانی، عبدالرحیم. (۱۳۹۷). عوامل والدینی مؤثر بر رشد شغلی: یک مطالعه کیفی. *فصلنامه مشاوره شغلی و*

سازمانی، (۳۴(۱۰)، ۱۱۳-۱۳۶.

مامی، شهرام، و امید، عباس. (۱۳۹۲). بررسی علل روانی گرایش مفرط دانش آموزان دختر دبیرستان های شهر ایلام به تحصیل در رشته علوم تجربی. *پژوهش های علوم انسانی دانشگاه*

اصفهان، (۲۹(۵)، ۱۸۲-۱۵۵.

مختارزاده بازرگانی، سمیه، و عزیززاده، سعید. (۱۳۹۸). بررسی عوامل مؤثر در گرایش انتخاب رشته تحصیلی در دانش آموزان. *فصلنامه مدیریت و چشم انداز آموزش*، (۱(۱)، ۳۰-۱۵.

مستانه، زهرا، و موصلی، علی. (۱۴۰۰). دیدگاه دانشجویان فناوری اطلاعات سلامت در ارتباط با رشته تحصیلی و آینده شغلی از ابعاد منطق و احساس. *مجله اطلاع رسانی پزشکی نوین*،

(۱(۷)، ۴۸-۵۸.

معدن دار آرائی، عباس. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر رغبت های شغلی در دانش آموزان دوره متوسطه شاخه نظری شهر تهران. *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، (۱۴(۵)، ۴۱-۲۷.

موسوی، سیدعلی، پیرانی، عارف، و مؤمنی، حسن. (۱۳۹۹). آسیب شناسی فرایند هدایت تحصیلی دانش آموزان پایه نهم استان ایلام. *فصلنامه نوآوری های آموزشی*، (۷۵(۱۹)، ۱۴۸-۱۲۳.

نویدی، احد. (۱۳۹۷). هدایت تحصیلی در نظام آموزش و پرورش ایران: تجارب عملی و چالش های پایدار. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، (۱۳۳، ۳۴-۹.

نیازی، محسن، و سلیمان نژاد، محمد. (۱۳۹۹). تحلیل کیفی دلایل مؤثر بر انتخاب رشته تحصیلی دانش آموزان دوره متوسطه با رویکرد گراند تئوری. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، (۴(۳۶)، ۱۱۳-۱۳۸.

نیازی، محسن، سلیمان نژاد، محمد، عقیقی، محمد، و رازقی مله، هادی. (۱۳۹۷). ترجیحات انتخاب رشته دانش آموزان ورود به دوره متوسطه دوم براساس روش تحلیل سلسله مراتبی

(AHP). *فصلنامه انداز گیری تربیتی*، (۳۲(۱)، ۱۶۲-۱۴۳.

Babarovic, T., Devic, I., & Blazev, M. (2020). The effects of middle-school career intervention on students' career readiness. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 20, 429-450. <https://doi.org/10.1007/s10775-019-09411-5>

- Chukwuedo, S. O., & Ogbuanya, C. T. (2020). Fostering academic major satisfaction, career curiosity, and job search behaviors among Electrical/Electronic technology education undergraduates. *Journal of Career Development, 47*(5), 495-508. <https://doi.org/10.1177%2F0894845318807570>
- Crisan, C., Pavelea, A., & Ghimbulut, O. (2015). A need assessment on students' career guidance. *The 6th International Conference Edu World 2014 "Education Facing Contemporary World Issues"*, 7-9 November 2014 (pp. 1022-1029). <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.02.196>
- Eremie, M. D., & Nsangha, B. C. (2022). Influence of guidance and counselling services on senior secondary students academic performance in Rivers state. *International Journal of Innovative Social Sciences & Humanities Research, 10*(3), 35-40.
- Fejes, A., & Dahlstedt, M. (2020). Choosing ones's future? Narratives on educational and occupational choice among folk high-school participants in Sweden. *International Journal for Educational and Vocational Guidance, 20*, 31-47. <https://doi.org/10.1007/s10775-019-09392-5>
- Giang, N. T., & Nhung, D. T. H. (2022). An assessment of factors influencing career choices among fresh graduates: a survey of students majoring in business and economics. *Journal of International Economics and Management, 22*(1), 78-99. <https://doi.org/10.38203/jiem.022.1.0043>
- Giorgi, A. (2018). *Reflections on certain qualitative and phenomenological psychological methods*. University Professors Press.
- Hooley, T., & Rice, S. (2019). Ensuring quality in career guidance: a critical review. *British Journal of Guidance & Counselling, 47*(4), 472-486. <https://doi.org/10.1080/03069885.2018.1480012>
- Liao, H., & Hitchcock, J. (2018). Reported Credibility Techniques in Higher Education Evaluation Studies that use Qualitative Methods: A Research Synthesis. *Evaluation and Program Planning, 68*, 157-165 <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2018.03.005>
- Lincoln, Y., & Guba, E. (1985). *Naturalistic inquiry*. California: Sage Publications.
- MacDonald, F., & Durdyev, S. (2021). What influences women to study architectural, engineering, or construction (AEC) majors? *Journal of Civil Engineering Education, 147*(2), 1-9. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)EL.2643-9115.0000035](https://doi.org/10.1061/(ASCE)EL.2643-9115.0000035)
- Mimis, M., El Hajji, M., Es-saady, Y., Guejdi, A. O., Douzi, H., & Mammass, D. (2019). A framework for smart academic guidance using educational data mining. *Education and Information Technologies, 24*, 1379-1393. <https://doi.org/10.1007/s10639-018-9838-8>
- Minta, J., & Kargul, J. (2016). Significance of educational and vocational counselling in low-skilled people's narratives. *British Journal of Guidance & Counselling, 44*(2), 210-220. <https://doi.org/10.1080/03069885.2016.1150961>
- Ozmen, S., & Hursen, C. (2020). Identifying the students' needs for guidance at vocational and technical Anatolian high-school. *Postmodern Openings, 11*(4), 79-108. <https://doi:10.18662/po/11.4/224>
- Pfeifer, J. H., & Berkman, E. T. (2018). The development of self and identity in adolescence: neural evidence and implication for value-based choice perspective on

- motivated behavior. *Child Development Perspective*, 12(3), 1-7.
<https://doi.org/10.1111/cdep.12279>
- Pritchard, A., Fudge, J., Crawford, E. C., & Jackson, J. (2018). Undergraduate choice of major and major satisfaction: an expanded role for personality measures. *Journal of Marketing for Higher Education*, 28(2), 155-174.
<https://doi.org/10.1080/08841241.2018.1442381>
- Seidzik, E. T., & Ciecuch, J. (2018). Trajectories of identity formation modes and their personality context in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 775-792.
<https://doi.org/10.1007/s10964-018-0824-7>
- Soppe, K. F. B., Wubbels, T., Leplaa, H. J., Klugkist, I., & Meij, L. D. N. V. W. (2019). Do they match? Perspective students' experiences with choosing university programs. *European Journal of Higher Education*, 9(4), 359-376.
<https://doi.org/10.1080/21568235.2019.1650088>
- Subtirica, O. N., & Pop, E. I. (2018). Reciprocal associations between educational identity and vocational identity in adolescence: A three-wave longitudinal investigation. *Journal of Youth and Adolescence*, 47, 703-716.
<https://doi.org/10.1007/s10964-017-0789-y>
- Suryadi, B., Sawtiri, D., Hayat, B., & Putra, M. D. K. (2020). The influence of adolescent-parent career congruence and counselor roles in vocational guidance on the career orientation of students. *International Journal of Instruction*, 13(2), 45-60. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1249063>
- Zhang, Y. J., Yuan, K., Chang, S. H., Yan, W., Que, J. Y., Deng, J. H., Gang, T. M., Luo, J. M., Yang, S. C., An, C. X., Kang, Y. M., Xu, H. S., Wang, Y. M., Zhang, L. F., Zhang, W. F., Song, Y. L., Xu, D. W., Liu, H. Z., Wang, W. Q., ... Lu, L. (2021). Career choice and influential factors among medical students majoring in psychiatry in China. *BMC Medical Education*, 21(183), 1-12.
<https://doi.org/10.1186/s12909-021-02622-x>